

MITTUNIVERSITETET

Institutionen för humaniora

Maj 2011

C-uppsats i litteraturvetenskap

av Maria West

Handledare: Eva Söderberg

Frihet, närhet och livsviktiga gräl

Ett gott föräldraskap enligt Gunnel Linde

Innehållsförteckning

Inledning	sid. 3
Syfte	sid. 4
Metod och teori	sid. 4
Uppläggning och avgränsning	sid. 5
Gunnel Linde, biografi och författarskap	sid. 6
Forskningsöversikt	sid. 8
Föräldraskap och uppfostran i historiskt perspektiv utifrån mamma-böckerna	sid. 10
1970-talets tidsanda	sid. 13
Familjeserien, en presentation	sid. 14
Allegoriska namn	sid. 16
Föräldraskapets gestaltning	sid. 18
Närhet och skön vardagssamvaro	sid. 21
Frihet och självständighet	sid. 23
Livsviktiga gräl	sid. 25
Ett gott föräldraskap enligt Gunnel Linde	sid. 32
Litteratur och källförteckning	sid. 36
Övriga källor	sid. 38

Jag vill redovisa livet när det är som bäst och övertyga mig själv och andra om att det roliga i livet är lika verkligt som det onda och att varje människa har sitt livs chans att göra en insats.¹

Inledning

Gunnel Linde har under dryga femtio år haft en central plats i svensk barnkultur. Som barn och ungdomsboksförfattare har hon skrivit totalt 40 böcker för barn i alla åldrar, såväl bilderböcker för småbarn, enkla läsasjälvböcker, kapitelböcker för mellanåldern och tonårsböcker. Hennes böcker har kommit ut i stora upplagor och blivit översatta till många språk. Allra mest känd genom åren är *Den vita stenen* från 1964 som senare också blev en mycket prisad TV-serie². Från de många yrkesverksamma åren som radio- och efterhand TV-producent förknippas hon med programmen om Pellepennan och Suddagumman samt den mycket populära serien *Upp med händerna* som lärde ut teckenspråk för både döva och hörande barn. Gunnel Linde är också känd genom sitt mångåriga engagemang för barns rättigheter. Hon var en av grundarna av Bris i början av 1970-talet och har verkat som förgrundsgestalt där under många år.

Jag minns som barn hennes småbarnskvartar i radion, de roliga berättelserna och framför allt sångerna om den olydiga ballongen samt böckerna om Lena Maria på Skorstensgränd.

Förvånansvärt lite finns skrivet om hennes författarskap och hennes övriga verksamhet. I det senaste decenniets barnlitterära översiktsverk presenteras hon kortfattat som en av de författare som debuterade på 50-talet jämsides med bland andra Maria Gripe och Hans Erik Hellberg. Hon beskrivs framför allt som skildrare av ensamma barn som bemästrar sin situation med fantasins hjälp.³ Under 1970-talet, parallellt med engagemanget i Bris, får föräldrar en allt större roll i hennes böcker och efterhand sker en övergång till alltmer vardagsrealistiska berättelser i tidens anda. Hennes senare verk har, vilket jag kommer att argumentera för, oförkänt hamnat i skymundan. Detta gäller särskilt de fyra böckerna i serien om familjen Berg-Ådal: *Om livet är dig kärt* (1977), *Lita på det oväntade* (1979), *Dingo – rymmare utan fasttagare* (1981) samt *Charlie Karlsson och hans barnvakter* (1990). Serien är intressant att studera i både samtids- och författarkontext. I berättelserna om familjens vardagsliv med dess glädjeämnen och konflikter ställs många frågor som är intressanta även på 2000-talet.

¹ Gunnel Linde, *När jag var mamma*, Stockholm, 1993, ur baksidestexten.

² Ann Boglind & Anna Nordenstam, *Från fabler till manga*, Malmö, 2010, sid 181.

³ Lena Kjersén Edman, *Barn och ungdomsböcker genom tiderna*, Stockholm, 2002, sid 162; Ingrid Nettervik, *I barnbokens värld*, Malmö, 2002, sid 185f.

Syfte

Som Maria Nikolajeva påpekar i *Barnbokens byggklossar*, spelar föräldrar en avgörande roll i barnböcker.⁴ Ofta är de oförstående och emotionellt frånvarande figurer i bakgrunden som det gäller att frigöra sig från. Gunnel Linde avviker från denna gängse norm när det gäller familjen Berg-Ådal genom att göra föräldrarna till centrala gestalter i sin serie.

Mitt syfte är att med fokus på bokserien om familjen Berg-Ådal undersöka hur Gunnel Linde gestaltar och beskriver hur föräldraskap kan se ut. I förlagets förteckning över hennes utgivna verk presenteras böckerna som ”familjeserien på Grönbetevägen”, vilket både kan förstås som att de handlar om en familj men också att de inte är riktade enbart till barn utan kan ses som allåldersböcker för hela familjen. Jag är särskilt intresserad av hur föräldrarna gestaltas som personer, hur relationerna i familjen beskrivs och vilken uppfostran barnen får.

Metod och teori

Analysen av familjeserien startar i en läsning där jag undersöker hur föräldrarna gestaltas och barnen uppfostras i det vardagliga familjelivet. Föräldraskapet betraktas ur genusperspektiv. Jag använder Yvonne Hirdmans begrepp genuskontrakt presenterat i hennes artikel ”Genussystemet – reflexioner kring kvinnans sociala underordning”.⁵ Enligt Yvonne Hirdman formas och upprätthålls förhållandet mellan könen genom ordningar av isärhållanden och hierarkier som reproduceras på tre nivåer; genom kulturell överlagring av idéer under lång tid, genom social integration i samhälleliga institutioner och genom den socialiserande inläring som sker under uppväxten. Genuskontraktet beskriver de konkreta föreställningar som på de olika nivåerna styr mäns och kvinnors handlingsmönster och är till sin karaktär både föränderligt och bevarande. Det är föränderligt och varierande i tid, mellan olika samhällen och klasser. Det bevaras genom överföring mellan generationerna, mellan föräldrar och barn av samma kön. Samtidigt som genuskontraktet skapar ordning och balans mellan könen finns där den ”potentiella konflikten [...] i dess gråzoner, dess suddiga områden, i försöken att se hur långt ’han’ och ’hon’ kan sträcka kontraktets innehåll till sin egen förmån”.⁶

Barnuppfostran sker i mellanmänniska anknytningsprocesser där nära relationer byggs upp. Föräldrar försöker på olika sätt, ofta med stora ambitioner överföra sina erfarenheter och sin kunskap till sina barn under deras uppväxt. Detta försiggår i ett samhälleligt och kulturellt sammanhang där föräldrar influeras av sin tids idéer och tänkande kring barn och hur de bör behandlas och utvecklas. De tar till sig de idéer som kommer till uttryck i

⁴ Maria Nikolajeva, *Barnbokens byggklossar*, Lund, 2004, sid 102f.

⁵ *Litteratursociologi: texter om litteratur och samhälle*, red. Lars Furuland och Johan Svedjedal, Lund, 1997, sid 400-418.

⁶ *Ibid.*, sid 409.

rådgivningslitteratur, debatt och inte minst i skönlitteratur, i första hand det som väcker personlig genklang.⁷

Några år efter familjeserien utkom Gunnel Linde med tre självbiografiska böcker riktade till vuxna läsare. Här gör hon utifrån brev, dagböcker och egna minnen en sammanfattande betraktelse över sin mormors, sin mammas och sitt eget liv som mödrar. Inom ramen för berättelserna om sina förmödrars liv och leverne lyfter hon fram de synsätt de hade och presenterar de teorier de utgick från i sin fostran. Jag har läst dessa ”mammaböcker” parallellt med familjeserien och relaterar till dem för att fördjupa beskrivningen av hennes syn på föräldraskap och uppfostran samt ge den en socialhistorisk bakgrund.⁸

För att vidga analysen ännu ett steg sätts familjeserien i relation till nutida syn på barnuppfostran. Jag utgår från modern barndomspsykologi baserad på Dion Sommers forskning kring barns uppväxtvillkor, där han bland annat tar upp föräldrars ansvar och uppgifter och anknyter även till den expertsyn på föräldraskap och barnuppfostran som i vår nutid företräds av Lars H Gustafsson och Jesper Juul.⁹

Uppläggning och avgränsning

Eftersom så litet finns skrivet om Gunnel Lindes verk inleds uppsatsen med ett kortfattat biografiskt avsnitt som översiktligt presenterar hennes författarskap. Jag har här helt utelämnat hennes bilderböcker och korta böcker för nybörjarläsare. Utifrån mammaböckerna beskrivs hur idéerna kring den frihetliga synen på barn och uppfostran utvecklats under förra seklet. Den socialhistoriska bakgrundsbeskrivningen avslutas i ett nedslag i 1970-talets kulturella tidsanda, det sammanhang då familjeserien skrevs och utgavs. I analysavsnittet sätts föräldrarnas gestaltning, barnens upplevelser av närhet och frihet i det vardagliga familjelivet samt familjens gräl i fokus.

⁷ Dion Sommer, *Barndomspsykologi i en förändrad värld*, Stockholm, 2005, kapitel 4.

⁸ Gunnel Linde, *När mormor var mamma, När mamma var mamma, När jag var mamma*, Stockholm, 1993. Mammaböckerna är mitt eget samlade namn som används i uppsatsen.

⁹ Inom modern utvecklingspsykologi har ett paradigmskifte skett under senare år. De stora universella stadieteorierna har ifrågasatts och ersätts alltmer med kontextuella förklaringsmodeller där barns utveckling och uppväxtvillkor studeras i sitt sammanhang och relateras till tid, kultur och vardagsliv. För att markera förändringen av perspektiv har Dion Sommer, som är professor i utvecklingspsykologi vid Århus universitet, myntat begreppet barndomspsykologi som ersättning för barnpsykologi. Lars H Gustafsson, *Lotsa barn att fostra med känsla och förnuft*, Stockholm (2000) 2006, *Växa inte lyda*, Stockholm, 2010 samt Jesper Juul, *Ditt kompetenta barn. På väg mot nya värderingar för familjen*, Stockholm, 2002, *Din kompetenta familj*, Stockholm 2007.

Gunnel Linde, biografi och författarskap

Gunnel Linde föddes 1924 och växte upp i Stockholms innerstad med sin ensamstående mamma efter att pappan hastigt omkommit när Gunnel var baby. Hon tillbringade mycket tid ensam hemma redan i förskoleåldern men beskriver samtidigt sin barndom som lycklig. Där fanns släkten, mormor och morfar och mammas alla sex syskon med familjer, som stöttade och tog hand om henne i återkommande perioder under loven. ”Jag minns bara en massa händelser, som jag tycker om att komma ihåg. Och om jag tränades i något så var det i att ha det bra.”¹⁰

Efter studentexamen på Whitlockska samskolan och utbildning till illustratör började hon arbeta som journalist och träffade sin blivande man på *Röster i radio*. Det blev sedan en åttaårig hemmafrutillvaro under de tre barnens småbarnstid. Som extrajobb under de åren gjorde hon en barnsida i en tidning och inslag för radion, vilket kom att leda till anställning som producent på Sveriges Radio. 1964 övergick hon till producentjobb på TV.¹¹

Sedan början av 1970-talet har Gunnel Linde varit en aktiv förkämpe för barns rättigheter. Hon var en av initiativtagarna till föreningen Bris och blev där drivande i frågor kring barnmisshandel. För Allmänna Barnhusets räkning sammanställde hon ett gediget studiematerial kring barnmisshandel riktat till alla yrkesgrupper som kan tänkas komma i kontakt med utsatta barn.¹² 1977 blev hon utsedd som sakkunnig i justitiedepartementets utredning om Barns Rätt och deltog bland annat i utarbetandet av förslaget till lagen om förbud mot barnaga. Lagen antogs 1979 av en nästan helt enig riksdag.¹³

Utöver engagemanget i Bris där hon var ordförande 1987-89 har hon efter pensionen från SVT 1989, vid sidan av sitt författarskap, varit verksam som ordförande i Barnboksakademien och fortsatt delta i debatten om barnkultur och barnrättsfrågor.¹⁴ 1994 skrev hon inledningstexten till *Överenskommet! Fyra internationella överenskommelser som ligger till grund för de nya läroplanerna*, ett bakgrundsmaterial kring FN:s grundmaterial som delats ut till svenska lärare.¹⁵

Hennes debut som barnboksförfattare skedde 1958 med barndeckaren *Osynliga klubben och hönshusbåten*, som bygger på en av hennes tidiga radioserier. Året efter kom *Tacka vet jag Skorstensgränd* som berättar om Lena Maria som bor med sin mamma mitt i stan, som en

¹⁰ Gunnel Linde, *När jag var mamma*, Stockholm, 1993, sid 13.

¹¹ En väg som hon haft gemensam med flera andra kvinnliga kulturarbetare, exempelvis Margareta Strömstedt.

¹² Gunnel Linde, *Om man misstänker barnmisshandel – vad gör man?* Stockholm, 1975. Gunnel Linde står som författare men har haft en redaktörsroll som sammanställt lagutdrag, protokoll, journaler, domstolsbeslut och andra myndighetsbaserade texter samt skrivit ett efterord.

¹³ SOU om Barns rätt, 1977-87.

¹⁴ Uppgifter är hämtade från Lena Törnqvist, ”Gunnel Linde (f. 1224)” förord i *Jag är en varulvsunge*, Stockholm, 2000, sid 3; Harriet Söderblom, ”Gunnel Linde”, *De skriver för barn och ungdom*, Lund, 1990, sid 27-43; www.alex.se; www.forfattarformedlingen.se.

¹⁵ Materialet innehåller FN:s konventioner för mänskliga rättigheter och för barns rättigheter samt internationella överenskommelser angående barns utbildning.

parallell till Gunnel Lindes egen uppväxt. I båda böckerna som också fick uppföljare skildras självständiga och kreativa barn i vardagsmiljö som på egen hand klarar av utmaningar och motgångar med hjälp av fantasilekar, både ensamma och tillsammans med andra barn. Temat utvecklas vidare i *Fröken Ensam hemma åker gungstol* (1963) som handlar om en liten flickas ensamlek medan mamma går till affären. Hon bygger en fantasivärld i sitt rum och gör en äventyrlig båtresa i gungstolen över korkmattohavet med sina nallar. Även *Den vita stenen* (1964) handlar om ensamhet som bemästras med hjälp av lek och fantasi. Här berättas om Fia och Hampus, båda utstötta och ensamma barn som i lek förvandlar sig till Fideli och Farornas konung och i utmaningar till varandra kämpar om att bli ägare till Fias vita tröstesten. Genom sin vänskap, som beskrivs som en begynnande kärleksrelation, utvecklas barnen och stärks som individer.

I och med den farsartade vilda berättelsen *Med Lill-Klas i kappsäcken* (1965) där två syskon transporterar en ponny som de vunnit på ett nattåg från Köpenhamn till Stockholm, skedde en övergång i Gunnel Lindes författarskap. Fokus förflyttas från de inre fantasiernas världar mot mer realistiska äventyr i karaktärernas yttervärld. Liksom *Den vita stenen* och senare rysaren för femåringar *Rädda Joppe död eller levande* (1985) blev boken om Lill-Klas också filmad som TV-serie. Med *Den olydiga ballongen* (1966) och den första boken om Eva-sjam, *Eva-sjams land* året efter lyfts barnuppfostran upp som tema.¹⁶ Lotta i *Den olydiga ballongen* försöker tämja sin ballong som betar sig som ett barn med allehanda uppfostringsmetoder. Eva-sjam blir åskådare till hur hennes morbror misshandlar kusinerna under ett sommarlov och försöker ingripa till deras försvar.

Parallellt med Gunnel Lindes engagemang kring barns rättigheter kom föräldrar att få en allt mer framträdande roll i hennes böcker. *Löjligen familjerna* (1971) är en allegorisk och skämtsam samling av episodiska berättelser med absurda drag om åtta familjer på Rad-i-radhusgatan. Istället för de yrkesbeteckningar som familjemedlemmarna bar i det ursprungliga kortspelet för barn har Gunnel Lindes familjer fått komiska karaktärsnamn såsom familjerna Jajamensan, Påstubben och Hålligång. I familjen Ingalunda ingår som exempel pappa Aldrik, mamma Nejvor och barnen Nenne och Näppeligen. När de olika familjerna med sina ensidiga egenskaper möts sker komiska förvecklingar och äventyr vilka får sin upplösning genom flexibelt samarbete.

Mamm och Pappsagor från 1976 är ytterligare en samling korta, absurda familjeberättelser som i sagoform men med modernt innehåll, humoristiskt och samtidigt mycket bitskt granskar föräldrars agerande gentemot sina barn. Gunnel Linde ger boken en egen varudeklaration på omslagets baksida: ”Den passar extra bra för mammor och pappor som tycker att dom själva är dumma och elaka, otåliga, oförstående, oförsvarliga och konstiga mot barn [...] Den är

¹⁶ Många av Gunnel Lindes tidiga verk har iscensatts i flera olika medier. Några ytterligare exempel: *Ensam hemma*-boken och *Den olydiga ballongen* ingick vistexter med kompletterande noter längst bak i böckerna. *Ensam hemma*-boken sattes upp som barnmusikal (1969) och *Med Lill-Klas i kappsäcken* visades även som långfilm på biografer.

tvärtom gjord för barn, som vill veta hur vuxna människor kan hitta på att vara rätt som det är. Och vad man kan göra åt det” och hon hälsar från sig själv som ”en mamma och ett barn i samma person”. Här finns sagan om den ensamma flickan Kullerbytta som med hjälp av en häxa skapar egna föräldrar genom odlingar i glasburkar. Hon får fyra mammor och pappor att välja mellan. När de fått växa till sig i badkaret visar det sig att Ärtmamman kräver lydnad och hotar med polisen medan Kexpappan inte vill bli störd så hon lämnar bort dem och väljer istället Russinmamman och Snörpappan som vill leka och ha roligt tillsammans med henne. Där finns också sagor om en mamma som förvandlas till en drake varje månad och en pojke som skapar ett litet snällt monster eftersom han längtar efter att själv bli mamma. I *Jag är en varulvsunge* från 1972 berättas i humoristisk ton om Ulf, en försiktig pojke som till följd av sin läsning av varulvsböcker förändrar sitt beteende och vågar visa upp en tuffare attityd.

Bland hennes senaste verk finns trilogin om Morag en modig, vild och äventyrslysten Pippilik tjej och hennes vänner: *Gå på vattnet* (1986), *Du har inte en chans – ta den* (1995) och *Hålla handen* (1996). Böckerna handlar om vänskap, kärlek och samhällsengagemang som här inriktas på Greenpeace. Huvudpersonerna är lite äldre tonåringar på väg in i vuxenlivet.

Genom hela sitt författarskap har Gunnel Linde skildrat initiativrika och fantasifulla barn som med hjälp av sin innervärld bemästrat svårigheter i yttrevärlden. Hon gestaltar både ensamma barns fantasilek och nära vänskapsförhållanden mellan barn i livfulla och humoristiska berättelser. Allteftersom har föräldrar fått en mer framträdande roll i hennes böcker.

Forskningsöversikt

Gunnel Lindes författarskap har ännu inte varit föremål för någon mer omfattande litteraturvetenskaplig studie. Däremot finns hennes författarskap presenterat i sin helhet av Harriette Söderblom i *De skriver för barn och ungdom* och hon omnämns i senare års översiktsböcker som presenterar svensk barn och ungdomslitteratur.¹⁷ Intervjuer finns i tidnings- och tidskriftsartiklar, som oftast kretsar kring hennes barndomsminnen och engagemanget i Bris.¹⁸ Lars Bäckström lyfte fram henne som ”de senaste årens kanske intressantaste nykomling i svensk barnlitteratur” redan 1964 och ansåg att *Den vita stenen* gav ”en revolutionär, patetisk suveränitetsförklaring som går steget längre än Pippi Långstrumps, Krakel Spektakels och Ture Sventons”.¹⁹ Han beskriver *Fröken Ensam Hemma åker gungstol* som ”en besatt flickfantasi” och menar att ”den visar på barnets och barnfantasis suveränitet

¹⁷ *De skriver för barn och ungdom, svenska nutidsförfattare L-Ö*, Lund, 1990, sid 27-43; Ann Boglind & Anna Nordenstam, *Från fabler till manga*, Malmö, 2010; Lena Kjersén Edman, *Barn och ungdomsböcker genom tiderna*, Stockholm, 2002; Ingrid Nettervik, *I barnbokens värld*, Malmö, 2002.

¹⁸ De senaste är: Mats Klockljug, ”Gunnel Linde – hennes lyckliga barndom pågår ännu”, *Förskolan*, 1995 nr 5; Lena S Karlsson, ”En varulvsunge finns gömd i Gunnel Linde”; *Tidningen Boken*, 2000 nr 8; Lotta Olsson, ”Tokpositiv är jag inte”; *DN*, 20020803; Patrik Grive, ”Med Gunnel Linde i kappsäcken”, *Horisont*, 2007 nr 4.

¹⁹ Lars Bäckström, ”Ensam över Korkmattohavet eller Gunnel Linde och barnlitteraturens slutna rum” i *Mannen utan väg & hans kusin Vitamin*, Stockholm 1991, sid 42.

gentemot vuxenvärlden”.²⁰ Maria Nikolajeva använder *Den vita stenen* samt böckerna om Eva-Sjam som exempel när hon presenterar narratologiska begrepp och analysmetoder i *Barnbokens byggklossar*.

Vidare har en handfull uppsatser på C och D-nivå skrivits från tidigt 70-tal och framåt. Den senaste är Karin Petterssons D-uppsats *Gunnel Lindes böcker för växande – innervärldar och identitetsskapande i Fröken Ensam Hemma åker gungstol och Den vita stenen*.²¹ Denna innehåller en gedigen översikt över Gunnel Lindes författarskap kring återkommande teman och utvecklingstendenser. I sin närläsning av *Fröken Ensam Hemma åker gungstol* och *Den vita stenen* undersöker hon hur böckerna anknyter till klassiska sagor och vilka modernistiska drag de har samt analyserar hur huvudpersonerna genomgår en inre utveckling genom lek som stärker dem som personer. Anita Lindvåg granskar i sin C-uppsats från 1972 *Den vita stenen* ur psykologiska aspekter.²² Clara Bjurlings C-uppsats från 1982 behandlar hur vuxna gestaltas i Gunnel Lindes författarskap.²³

Gabriella Åhmansson har i en föreläsning på barnboksinstitutet gjort en kritisk genusanalys av *Den vita stenen*.²⁴ Hon lyfte fram skillnader i hur de bägge huvudpersonerna introduceras, Fia är romantiskt förtjusande medan Hampus agerar som en vild buspojke, och påpekade att utmaningar de ger varandra blir genusbegränsade genom att de gällande honom benämns som bedrifter som kräver mod och aktivitet medan de för henne är prövningar i tålmod och uthållighet. Gunnel Linde besvarade kritiken och medgav att det gällande bedrifterna/prövningarna handlat om ett omedvetet könsrollstänkande från hennes sida.²⁵ Samtidigt ansåg hon att Gabriella Åhmansson missat att det centrala temat i *Den vita stenen* är kärleken och hur den förändrar livssituationen för de båda utsatta barnen.

Som framgått finns det ännu ingen större studie om Lindes författarskap, utan endast artiklar och uppsatser som berör berättartekniska och psykologiska perspektiv kring hennes tidiga böcker.

²⁰ Lars Bäckström, ”Ensam över Korkmattohavet eller Gunnel Linde och barnlitteraturens slutna rum” i *Mannen utan väg & hans kusin Vitamin*, Stockholm, 1991, sid 48.

²¹ Karin Pettersson, *Gunnel Lindes böcker för växande – innervärldar och identitetsskapande i Fröken Ensam Hemma åker gungstol och Den vita stenen*, D-uppsats framlagd vid litteraturvetenskapliga institutionen Uppsala universitet, 2003.

²² Anita Lindvåg, *Psykologin i Gunnel Lindes ”Den vita stenen”*, C-uppsats framlagd vid litteraturvetenskapliga institutionen Stockholms universitet, 1972.

²³ Clara Bjurling, *De vuxna i Gunnel Lindes författarskap*, C-uppsats i svenska framlagd vid högskolan i Eskilstuna/Västerås, 1982.

²⁴ Gabriella Åhmansson, ”Pojkars bedrifter och flickors prövningar; om språk, värderingar och berättarstrukturer i ungdomslitteraturen”, *KRUT*, 1990 nr 2.

²⁵ Gunnel Linde, ”Könsrollstänkandet som en läsning”, *Opsis Kalopsis*, 1991 nr 1.

Föräldraskap och uppfostran i historiskt perspektiv utifrån mamma-böckerna

Många barnboksförfattare gestaltar och bearbetar barndomsminnen i sitt litterära skrivande. Vanligt är att man på olika sätt gör upp med sin uppfostran och sina uppväxtvillkor. Traumatiska minnen som kanske till och med varit bortträngda kan behöva bearbetningar för att passa in i berättelser för barn. Enligt Ying Toijer-Nilsson löser en del författare detta dilemma genom att skriva berättelser med dubbla perspektiv och ge ut skilda böcker för barn och vuxna. I de vuxeninriktade verken kan utsatthet och missförhållanden öppet gestaltas och kommenteras.²⁶ Bokserien *När mormor var mamma, När mamma var mamma* och *När jag var mamma* (1993) är det enda Gunnel Linde skrivit i skönlitterär form enbart riktat till vuxna läsare. Här skildrar hon, till skillnad från andra som avslöjar missförhållanden, en barndom präglad av trygghet och värme.

När mormor var mamma handlar om Estrid som utbildat sig till konstnär när hon, förhållandevis sent, som 29-åring gifte sig med en drygt tio år äldre blivande domare. De får sju barn, Vida som föds 1898 och kom att bli Gunnels mamma är äldst. Grundmaterialet i boken består av de brev som Estrid skrev varje vecka till sin syster i Florens. I breven, som framstår som autentiska, berättas om vardagsbestyr i en stor familj, om glada stunder blandat med oro och bekymmer. Estrid ammar alla sina barn, hon ser till att de äter näringsrik mat bestående av mycket grönsaker och ett minimum av kött och att barnen vistas utomhus för att stärkas. Hennes man Uno verkade ta större del i sina barns liv än vad som var brukligt utifrån samtid och hans samhällsställning. Bland annat var han närvarande vid Estrids första förlossning.²⁷ Estrids brev uttrycker stor omsorg och närhet till alla barnen och att hon hade en teosofisk livssyn. Sina idéer kring barnuppfostran fann Gunnel Linde att hon hämtat från engelsmannen Herbert Spencer som i Rousseaus anda vidareutvecklade en friare syn på barn och ansågs som radikal för sin tid. Spencer ville ersätta latinet och grekiskan i skolan med levande språk och mer nyttiga kunskaper. Undervisningen skulle vara rolig och den moraliska fostran man gav barn skulle inbegripa humana och rationella straff.²⁸

Under denna tid, 1900-talets första decennier, när Gunnel Lindes mamma och hennes syskon var barn, hade nya idéer kring barn och barnuppfostran successivt börjat växa fram inom de nya vetenskaperna psykologi och pedagogik.²⁹ Som motvikt till traditionell moraliskt inriktad barnuppfostran kännetecknad av underkastelse och lydnad genom tukt och bestraffning lyftes barns behov av kärlek och frihet fram. De nya idéerna kring en frihetlig och naturlig fostran utan aga presenterades av Ellen Key i *Barnets århundrade* redan vid sekelskiftet och intresset blev stort utomlands, särskilt i Tyskland. Vid samma tid utvecklade Maria Montessori sin

²⁶ Ying Toijer-Nilsson, "Barnförbjudna barndomsminnen" i *Barndomslandskap*, Stockholm, 1997, sid 41-50.

²⁷ I ett brev till sin syster beskriver han förlossningen ingående, *När mormor var mamma*, sid 23ff.

²⁸ 1820-1903.

²⁹ Min komprimerade sammanfattning utgår från kapitel 1-2 i Ulla Lundqvists *Århundradets barn. Fenomenet Pippi Långstrump och dess förutsättningar*, Stockholm, 1979.

aktivitetspedagogik. I Sverige började den nya synen på barn göra sig gällande först under 30-talet. Stor betydelse i den svenska debatten kom den skotske psykoanalytiskt inriktade pedagogen A. S. Neill att få. Hans böcker översattes och när han presenterade dessa idéer i föreläsningar under besök i Sverige fick han stort stöd. Carl Malmsten grundade Olofsskolan, den skola Gunnel Linde skulle komma att gå i. Olofsskolan var en radikal friskola som utgick från Montessoripedagogik och tillämpade de pedagogiska metoder som Neill utvecklat i sin föregångsskola Summerhill. Neill hyste en stark tilltro till det goda hos barnet och menade att barns naturliga godhet förstördes av en hämmande fostran som kunde skapa neuroser. En god fostran enligt honom skulle utifrån barnets impulser vara lyhörd och följsam och undvika förbud och tvång. Målet var att barnet skulle finna glädje och lycka i sitt liv och arbete. Neills budskap om frihetlig uppfostran väckte stort uppseende. Många menade att hans idéer skulle leda till att barn utvecklades till små tyranner om de släpptes fria. Begreppet problembarn myntades. Debatten kom att flätas in i en samtida diskussion där förbud mot skolagan fördes. Många upprördes, särskilt inom lärarkåren. Medan de kvinnliga småskolläraernas fackförbund var positivt inställt till Neills idéer blev de helt förkastade av de manliga folkskolläraernas fackorgan. Med Alva och Gunnar Myrdals berömda skrift *Kris i befolkningsfrågan* (1934) kom också frågan om de små barnens vård och fostran med i debatten. En ny småbarnspedagogik, som betonade lekens betydelse för barns utveckling, presenterades. Det brett socialpolitiska reformarbete som omfattande barnhälsovård, föräldrafostran och förskoleutbyggnad tog nu sin början med Alva Myrdal som centralgestalt.

I *När mamma var mamma* beskriver Gunnel Linde sin egen uppväxt från sent 20-tal fram emot krigsåren utifrån minnen och relaterar den till sin mammas idémässiga syn på barnuppfostran. När hon frågade sin mamma Liv, i boken kallad Vida, hur hon tänkt kring sin fostran fick hon svaret att Liv inte försökt tillämpa någon metod eller haft några idéer utan bara var ”innerligt fäst” vid sin dotter. Detta anser Gunnel Linde inte stämma. I Livs bokhylla fanns Neills böcker, hon satte sin dotter först i Montessoriförskola och lät henne därefter fortsätta skolgången i Olofsskolan. Detta måste ha varit ett prioriterat val för den ensamstående kontorist som Liv var. Gunnel Linde beskriver genomgående sin mamma med stor värme. ”Om någon kunde konsten att varmindoktrinera barn så var det hon.”³⁰ Det finns en nära samhörighet och stort samförstånd i hågkomsterna. Inget tjat eller tvång verkade finnas i relationen mellan mor och dotter. Gunnel Linde blev ofta lämnad ensam hemma i förskolåldern eftersom mamma Liv arbetade en hel del på kvällar. Ensamtiden beskriver hon som en ”gyllene långsamhet” som fylldes av fantasilekar och betraktande av andra barns lekar från fönstret. Hon minns inte heller att hon var ledsen men väl att hon blev tröstad genom smekningar. Under skollovens vistelser hos mormor och morfar samt hos kusinerna fick Gunnel Linde som jämförelse bevittna en mer styrande auktoritär fostran. Släktingarna ansåg att hon fick för stor frihet, en av mostrarna sa ifrån att hon borde hjälpa till mer hemma och lära sig sina plikter. ”Man måste göra det man ska, även om det inte är så roligt alla gånger.”³¹

³⁰ Gunnel Linde, *När jag var mamma*, Stockholm, 1993, sid 207.

³¹ Gunnel Linde, *När mamma var mamma*, Stockholm, 1993, sid 119.

Samtidigt fanns det hos de vuxna en i hennes minnen ”svalkande likgiltighet” kring vad barnen sysslade med vilket gav utrymme till fortsatta mer vidlyftiga fantasilekar med kusinerna.

Debatten kring frihetlig uppfostran kom efterhand att mattas av mot slutet av 30-talet när krisen växte och krigshotet kom närmare. Under krigsåren fördes kampanjer om barns kostvanor och skärpta krav ställdes på lag och ordning vilket när det gällde uppfostran kom att uttryckas i slagord som ’vett och vetande, hut och hyfsning’. För Gunnel Lindes del innebar tidens reaktionära våg ett skolbyte under de sista skolåren. Olofsskolan blev tvungen att stängas på grund av uteblivna statsbidrag. Efter krigsslutet följde en tid av stor omvälvning både politiskt och ideologiskt på många plan. Byggandet av folkhemmet tog ny fart. Nu blev attityden till barn åter öppnare och den nya pedagogiken från tidigare decennium fick nytt fäste. Barns fostran skulle befrias från gammalt skuld och skamtänkande och inriktas mot frihet och självständighet. Lekens betydelse framhölls åter.³² Det nya barnet fick sin litterära gestaltning i barnlitteraturen med Pippi Långstrumps intåg på scen redan 1945.

I *När jag var mamma* beskriver Gunnel Linde att hennes mammas psykologiböcker redan i tonåren hade övertygat henne om ”att tvång, skrämsel och moraliserande inte var användbart i uppfostran.”³³ Som nybliven mamma i fyrtiotalets slut upptäckte hon tidigt att de föreskrifter angående tidscheman och rutiner som påbjöds inte fungerade. I de återgivna dagboksanteckningarna får man följa hennes utveckling som mamma, hur hon reflekterande prövar sig fram. ”Det var [...] kusligt att märka att man ofta inte kom på vad som var rätt att göra förrän man hade gjort fel. Minst ett fel inför varje rättelse!”³⁴ En sentida insikt blev att hon som mamma mer hade rollen som lekkamrat till sina barn än som fostrare, något som hon bifogar att barnen själva senare också påpekat.³⁵ I äktenskapet med Einar Linde framkom tidigt hur olika livssyn hon och hennes man hade. Einar som växt upp hos sin mormor under fattiga förhållanden var präglad av en auktoritär uppfostran totalt annorlunda hennes. Gunnel Linde beskriver hur de tidigt i bekantskapen upptäckte likheter mellan varandra i hetsigt temperament. Följden kom att bli återkommande gräl och slitningar under hela deras livslånga samliv.³⁶ Parets gräl kom att ge bränsle till hennes skildringar av konflikter i de skönlitterära verken, särskilt gäller det familjeserien, som kommer att visas i det följande.

³² Lena Kåreland, *Modernismen i barnkammaren*, Stockholm, 1999, sid 27f.

³³ Gunnel Linde, *När jag var mamma*, Stockholm, 1993, sid 209.

³⁴ *Ibid.*, sid 209.

³⁵ *Ibid.*, sid 209.

³⁶ *Ibid.* Parallellt med dagböckerna om barnen förde GL minnesanteckningar kring äktenskapet som återkommande citeras och kommenteras i boken.

1970-talets tidsanda

Den nya moderna frihetliga synen på barn kan sägas få ett rejält genomslag i det svenska samhället mot slutet av 1960-talet.³⁷ Den lekfullhet och spontanitet som redan tidigare hade kommit till uttryck inom konst och litteratur inom konkretismen och nyenkelheten utvecklades vidare. En rörelse mot allkonstverk som också inbegrep barn och barnsliga yttringar hade funnits här redan sen tidigt 60-talet. Nu växte allålderstanken sig allt starkare inom kulturens alla områden. Enligt Annakarin Kriström började allt fler författare skriva åldersöverskridande litteratur, en del riktade till barn i alla åldrar medan andra skrev både för barn och vuxna. Lennart Hellsing fick med tiden följeslagare i Beppe Wolgers, Hans Alfredsson och Barbro Lindgren. Utöver traditionella litterära genrer öppnade man sig mot både konst och musik, teater och film/TV. Barnkulturen fick genom denna rörelse förstärkt status genom nya medel och utökade arenor. Bokförlagen startade barnlitteraturavdelningar eller särskilda förlag, allåldersboken föddes. Radio och TV utvecklade och ökade produktionen av barn- och familjprogram. En ny modern barnteater och barnmusik tillkom. Mitt i detta sammanhang befann sig Gunnel Linde såsom varande TV-producent av barnprogram.

I och med tidens alltmer tilltagande radikaliserings vid övergången mellan 60- och 70-tal öppnades nya världar i hela det kulturella fältet och kulturdebatten fick efterhand en alltmer politisk inriktning. Lena Kåreland beskriver i sin tidsöversikt hur många författare blev politiskt engagerade på vänsterkanten. Dokumentärromanen fick en framskjuten plats. I barnlitteraturen bredde vardagsrealismen ut sig på bekostnad av sagor och fantasiberättelser. De vardagsrealistiska skildringarna lämnade alltmer tidigare seklers idylliska miljöer och behandlade ofta utsatta barns verklighet. Det kunde gälla såväl ensamma skilsmässobarn, barn som var utsatta för mobbning eller misshandel i Sverige som fattiga barn i krig och svält i tredje världen. Barnen skulle, liksom vuxna, bringas upplysning om både närsamhället och situationen i världen.

För Gunnel Linde kom insikten om barns utsatta situation att förändra inriktningen i hennes författarskap: ”Före 1971, då jag fick upp ögonen för barnmisshandel, levde jag bara för att leka, självupptaget omedveten om all sorg!”³⁸ Tidens nya strömningar finns speglade i hennes böcker från 70-talet och framåt. De äventyrliga fantasilekarna blev nedtonade och mer plats gavs till det för tidsepoken utmärkande vardagsnära, realistiska berättandet. I Gunnel Lindes böcker blev föräldrarna nu mer närvarande och hon riktar sig också mer direkt i sitt tilltal till dem. Såväl *Löjliga familjerna*, *Mamm och pappsagor* och inte minst familjeserien från Grönbetevägen kan ses som tidsenliga allåldersböcker för gemensam högläsning i familjen.³⁹

³⁷ Min sammanfattning här bygger på Annakarin Kriströms *De gränslösa böckerna*, Stockholm, 2008 samt Lena Kåreland *Inga gåbortsföremål*, Stockholm, 2009.

³⁸ Mats Klocklång, ”Gunnel Linde – hennes lyckliga uppväxt pågår ännu”, *Förskolan* nr 5 1995.

³⁹ Ett undantag här är seriens första bok *Om livet är dig kärt*, som är en tonårsbok men, som jag ser det, i viss mån också en bok för mammor.

Liksom andra samtida barnlitteraturförfattare tar hon i familjeserien upp utsatta barn situation men i fokus står framförallt skildringen av ett positivt alternativ till utsattheten, vilket jag kommer att visa i den följande analysen.

Familjeserien, en presentation

De tre första böckerna om familjen på Grönbetevägen är skrivna under de år då Gunnel Linde var som allra mest engagerad i Bris kring barns rättigheter bland annat genom utredningsarbetet kring Barns rätt. I samtida recensioner får serien övervägande positiva omdömen. Böckerna beskrivs med epitet som ”varm och humoristisk”,⁴⁰ ”charmfull och genomrolig”⁴¹ som fyllda av ”rafflande humor” och ”medmänsklighet”.⁴² Anne-Marie Alfvén är den enda som kommer med kritik. Hon anser att slutet i *Lita på det oväntade* är snopet och sviker läsarna eftersom ”problemen finns kvar obearbetade”.⁴³ Även sladdboken om Charlie Karlsson beskrivs som ”en festlig, rapp högläsningsbok”, som det är ”lätt och rolig[t] att läsa” men Pia Huss frågar samtidigt varför vuxna framställs så endimensionellt i barnböcker.⁴⁴ Rimligt vore enligt henne att Charlie Karlssons mamma någon gång ”ändå blev lite trött eller rent av alldeles mänskligt förbannad!” I sin författarpresentation av Gunnel Linde i *De skriver för barn och ungdom* beskriver även Harriet Söderblom de tre första böckerna som ”varma, optimistiska och lysande roliga”.⁴⁵

Min analys tar sin utgångspunkt i en narratologisk beskrivning som kortfattat presenterar tema, personer, innehåll och form samt intrig och miljö för att därefter landa i hur föräldrarna och den vardagliga familjesamvaron gestaltas och kan förstås ur ett genusperspektiv.

Familjen Berg-Ådal bor i ett litet radhus i en Stockholmsförort i trakten av Bromma. De tre äldre barnen Sylvia Vanna, Jeppe och Vesle är huvudpersoner i varsin bok men har också centrala roller i hela serien. Sladdbarnet Charlie är mestadels hemma och har en varierad barntillsyn. Pappa Alvar är lokförare och befinner sig oftast på avstånd, ”i övre Norrland”. Mamma Sonja Nora är brevbärare och arbetar i närområdet. Till familjens nätverk hör även mormor och morfar som finns med i alla böckerna. Mormor hjälper till med att ta hand om Charlie, hon ger praktisk hushållshjälp och finns tillgänglig som trygghetsskapande person för hela familjen tillsammans med morfar. I närområdet återkommer kassörskan i mataffären Gulliga Johansson, av familjen vardagligt kallad Gulle Joha i flera av böckerna. Hon är en bifigur som presenteras som ”en av mammas sammansvurna som brukade hjälpa till att hålla

⁴⁰ Anna-Lena Wik-Thorsell, ”Värme och humor”, *SvD*, 19791104, om *Lita på det oväntade*.

⁴¹ Osign., ”Försökte begå bankrån med äpple som vapen”, *Aftonbladet*, 19791209, om *Lita på det oväntade*.

⁴² Stefan Mählqvist, ”Rafflande humor”, *DN*, 19811107, om *Dingo – rymmare utan fasttagare*.

⁴³ Anne-Marie Alfvén-Eriksson, ”Familjedrama med snopet slut”, *DN*, 19791102.

⁴⁴ Pia Huss, ”Pia Huss läser böcker av Pija Lindenbaum och Gunnel Linde: Små papporna, små papporna...”, *Expressen*, 19901119.

⁴⁵ Harriet Söderblom, *De skriver för barn och ungdom*. L-Ö, Lund, 1990, sid 35.

reda på familjen”,⁴⁶ närmast motsvarar en praktiskt stöttande nära granne. Vid sidan av familjen finns barnens kompisar. Centrala karaktärer är Sylvia Vannas kille Pelle Marosi och bästisen Maggan samt Jeppes vän Ingolf som kallas Dingo. Hela bokserien handlar tematiskt om relationer och stora känslor, om kärlek, sorg och ilska. Hur blir man lycklig? Kan man tycka om fler än en? Vad är kärlek? Hur stöttar man en vän? Hur lever man ett gott liv tillsammans i en familj?

I *Om livet är dig kärt* är Sylvia Vanna huvudperson. Hon berättar i jag-form om sin och PelleMarosis stora kärlekssaga som tar sin första trevande start när Pelle kommer som ny till hennes klass under mellanstadiet. Kärleken blir besvarad och lever upp under det kommande året när de är 13 år men blir misstänkliggjord och efterhand hindrad av vuxna i omgivningen. Pelle byter klass. Kärleken dem emellan lever vidare på sparlåga och blommar upp igen vid tillfälliga möten. Sylvia Vanna kastas mellan hopp, lycka och stor förtvivlan som blir ohanterlig när det slutligen visar sig att Pelle skall flytta till en annan del av landet. Genom upprörda samtal och gräl först med pappa och därefter med mamma landar hon igen.

Lita på det oväntade är 9-åriga Vesles bok. Det hela börjar med ett syskongräl. Vesle blir illa behandlad av sin storebror och i vredesmod hämnas hon och slänger hans nya cykel i sjön. Hon ångrar sig och försöker ställa allt tillrätta tillsammans med sin låtsaskompis Ormicka på fantasifulla vägar men det blir bara alltmer komplicerat. Hjälp får hon till slut först av mamma men sen också på helt oväntat håll på dramats fjärde dag när pappa just kommit hem och katastrofen är på väg att avslöjas.

11-åriga Jeppe har en klasskamrat som bor i fosterhem. När Dingo blir förbjuden att spela trummor i sitt hem, rymmer han och tar sin flykt till tunnelbanan. *Dingo – rymmare utan fasttagare* handlar om Jeppes ansträngningar att först hitta sin vän och sedan övertyga honom att återvända. När Jeppe försvinner och inte kommer hem på kvällen blir mamma oroad på allvar. Parallellt med Jeppe får man följa hennes sökande och växande oro. Efter ett dramatiskt polisingripande lyckas Jeppe tillsammans med sin mamma återföra Dingo till ett möjligt tryggt sammanhang.

Lillebror Charlie Karlsson är 3 år och vill helst vara med mamma jämt. Som det sladdbarn han är fick han sent omsider en egen fristående sladdbok: *Charlie Karlsson och hans barnvakter*. Detta är, till skillnad från de tre tidigare böckerna som har progressiva handlingsförlopp, en episodisk berättelse om hans vardagliga dramatiska äventyr med alla olika barnvakter. Vid sidan av mamma, pappa och syskonen finns mormor och morfar, dagmamman och kassörskan i affären. Dessutom har han välbehövlig änglavakt emellanåt.

Böckerna utspelar sig i närsamhället, oftast hemma hos familjen i deras radhus, ibland utomhus i grannskapet, hos barnens vänner och i skolan. Det största undantaget finns i boken om Jeppe, här utspelas en stor del av handlingen i Stockholms tunnelbana. Sylvia Vanna,

⁴⁶ *Lita på det oväntade*, sid 63.

Jeppe och även Charlie gör egna besök i sina böcker hos mormor och morfar som bor i en annan del av Stockholm. Tidsmässigt är det nutid, 1970-tal. *Om livet är dig kärt* startar under en vinter och slutar under våren drygt ett år senare. De tre följande böckerna utspelas under den kommande hösten. *Lita på det oväntade* utspelas under fyra dagar under den tidiga hösten. I *Dingo – rymmare utan fasttagare* har det gått en tid, men det är fortfarande höst och barnen är i samma ålder. Handlingen äger rum under fem dagar. Charlies äventyr hemma och i närmiljön skildras under höst och vinter.

Berättarperspektivet skiftar i böckerna. Här tycks det finnas en anpassning som speglar både huvudpersonernas och de tänkta läsarnas ålder. Som varande tonåring framträder Sylvia Vanna i ett personligt tilltal med känslomässig inlevelse i jagberättandet. Det som sker fokaliseras genom hennes blick. Böckerna om Vesle och Jeppe är tredjepersonberättelser där perspektivet förflyttas mellan barn, föräldrar och en utanförstående berättare. Med ett exempel taget från det första kapitlet i *Dingo – rymmare utan fasttagare* så presenteras Jeppe inledningsvis för läsaren sedd i Sonja Noras perspektiv. En berättare utifrån återger deras möte i dialogform. När han lämnat rummet blir perspektivet åter hennes. Det förflyttas snabbt vidare först till Sylvia Vanna, som tjuvlyssnat på sin mamma och lillebror från övervåningen, för att därefter återtats av den allseende utifrånberättaren som följer Jeppe. Kapitlet avslutas med att Vesle dyker upp och perspektivet blir därmed hennes. De rörliga perspektiven blir ett sätt för Gunnel Linde att med fokus på mellansyskonen åskådliggöra och levandegöra det röriga och fartfyllda livet i familjen för läsaren. Perspektivbytena gör också böckerna lättlästa både för barn i protagonisternas egen ålder och som högläsning böcker för hela familjen. Genom dem får läsare inblick i hur alla i familjen upplever det som händer. Både vuxna läsare och barn i olika åldrar ges härigenom möjlighet till identifikation och får även tillfälle att öka sin förståelse för övriga familjemedlemmar.

Allegoriska namn

Gunnel Linde återkommer ofta i berättandet från barndomen till sitt tidiga skrivande. Ensam hemma som förskolebarn skrev hon berättelser med en egen påhittad skrivstil.⁴⁷ Senare blev det sagor och lekbeskrivningar där persongalleriet utgick från äventyrliga böcker eller fantasier kring människor på gatorna i Stockholm. För att hitta namn till sina fantasifigurer letade hon i telefonkatalogen och började samla på konstiga namn i skrivbok.⁴⁸ Som läsare av hennes böcker kan man konstatera att hon fortsatt sitt namnsamlade och lekt vidare med namngivning. Återkommande genom hennes produktion återfinns underfundiga namn ofta av allegorisk karaktär som på olika sätt beskriver hennes karaktärer. Karin Pettersson lyfter i sin uppsats fram hur Fias och Hampus namnbyte till Fideli och Farornas konung i *Den vita stenen*

⁴⁷ Gunnel Linde, *När mamma var mamma*, Stockholm, 1993, sid 58.

⁴⁸ Ibid., sid 102.

kan tolkas allegoriskt.⁴⁹ Hon analyserar namnens ursprung och visar hur såväl de gamla som de nya namnen illustrerar hur barnen upplever sin verklighet och hur de lyckas förändra den.

I *Löjligen familjerna* och *Mamm och pappsagor* gör Gunnel Linde en parodisk allusion på klassiska sedelärande sagor för barn genom att ge de schabloniserade personerna påhittade, allegoriska namn som på ett komiskt och ironiskt sätt leker med vanliga karaktärsdrag hos samtida föräldrar. Också familjeserien är fylld av namn som på olika sätt beskriver och förklarar karaktärerna. Familjen Berg-Ådal blir i den första boken *Om livet är dig kärt* presenterad av Sylvias Vannas kompis Maggan som trivs hemma hos Sylvia: ”Ni är som en Berg-och-dal-bana. Det killar i magen när man försöker hänga med i svängarna. Men det är inte otäckt, det är kul!”⁵⁰

Pappa Alvar framstår i enlighet med sitt namn som allvarsam och pessimistisk till skillnad från sin fru Sonja Nora. Hon beskrivs som en mycket positiv och tillåtande mamma som anser att det är viktigt och nyttigt att ha roligt. Gunnel Linde ger ingen förklaring till den ovanliga namnkombinationen som hennes namn har, men såsom varande en varm, god och frihetlig kvinnlig karaktär har hon tydliga drag av både Sonja i Dostojevskijs *Brott och straff* och Nora i Ibsens *Ett dockhem*. Stora syster kallas Svan i familjen. Vi får veta att det är Jeppe som givit henne namnet när han var liten och inte kunde uttala hennes rätta namn Sylvia Vanna.⁵¹ Hon beskrivs både till utseende och i sitt beteende som svanlik. Lillasyster Vesle beskrivs vara pigg som en vessla. Namnet finns inte registrerat som namn i Sverige, på norska betyder ’vesle’ liten. Charlie Karlssons rätta namn är Karl Berg. Enligt Sylvia Vanna fick han sitt smeknamn av Sonja Nora ”när hon märkte att pappa hade narrat på henne ett stationsnamn i ett kärlekens ögonblick”.⁵²

I inledningen av *När mormor var mamma* finns en förteckning över huvudpersonerna i mormor Estrids familj med namn födelsedata samt en mängd smeknamn. Här kan man notera syskonskarans ovanligt fantasifulla namn: Vida, Blanka, Siger, Imber, Turid, Bruno och Jörn. I nästa bok om den egna uppväxten har Gunnel Linde döpt om sig till Emeli. I den tredje boken har hennes man Einar fått namnet Ivar. Inte förrän kommen så långt i läsningen förstod jag att hon även här fortsatt leka sin namngivningslek från barndomen.⁵³

Ovanstående visar på namngivningarnas betydelse i Gunnel Lindes verk. Med fantasi och kreativitet skapar hon nya namn och sätter ihop gamla. Många av hennes karaktärer och bifigurer presenteras med humoristiska namn, som ibland också är ironiska. Protagonisters namn har ofta funktionen att tydliggöra deras identitetsskapande.

⁴⁹ Karin Pettersson, *Gunnel Lindes böcker för växande*, Uppsala, 2003, sid 36ff.

⁵⁰ *Om livet är dig kärt*, sid 12.

⁵¹ *Lita på det oväntade*, sid 30.

⁵² Karlberg är en pendeltågstation i Stockholm. *Om livet är dig kärt*, sid 57.

⁵³ Det finns ingen kommentar i böckerna angående de fingerade namnen. I författarpresentationer har föräldrarna andra namn. I sin recension av serien bekräftar Rönnog Seaberg såsom kusin till GL namnändringarna, ”Barnuppfostran i tre generationer”, *Vår Lösen*, 1994, nr 2-3.

Föräldraskapets gestaltning

Sedd ur genusperspektiv framstår familjen Berg-Ådal i första påseendet som en traditionell tidstypisk familj där föräldrarna har genusstereotypiska positioner. Som lokförare arbetar han långt hemifrån och är på grund av arbetets uppläggning frånvarande från hemmet i längre perioder. Hon jobbar mindre än han och har huvudansvar för barnen och hemmet. Hennes arbete finns nära hemmet och beskrivs som mycket flexibelt.

Utifrån *När jag var mamma* är det lätt att känna igen Gunnel Lindes man Einar, i boken kallad Ivar, som förebild till Alvars gestalt. Einar beskrivs som pessimisten som i sin livssyn utgår från ”lagen om alltings djäklighet”. När döttrarna börjar vara ute på kvällstid intar han en bevakande hållning. ”Helst ska dom inte gå ut alls, i varje fall inte med pojkar, och om så blir, ska dom genast komma hem.”⁵⁴ På ett liknande sätt beskrivs också Alvar vilja ha kontroll. Han strävar efter att upprätthålla en traditionell genusordning i familjen och förväntar sig underordning av fru och barn genom att agera med makt och pondus som patriark. Ofta misslyckas detta eftersom han inte är hemma och kan följa upp de regler han vill skall gälla. I den ständiga oron över sin aktiva och rörliga familj tror han att de värsta farhågorna skall bli besannade eftersom man bara har sig själv att lita till. För läsaren, som tagit del av främst de tre yngre barnens äventyr i böckerna framstår hans frustration och oro på flera sätt som begriplig. Den blir en förklaring till varför han ibland blir hotfull och arg. I *Lita på det oväntade* beskrivs som exempel hur rädslan för hans reaktion driver både Vesle och Jeppe och påverkar dem att begå alltmer desperata handlingar för att hitta Jappes försvunna cykel.

Trots utbrotten framstår Alvar ändå som en trygg förälder som vill ta både vardagligt ansvar för familjen och visa sin omtanke. Han ringer återkommande hem under sina resor och försöker ge barnen stöd och praktiska råd telefonledes. På så sätt vägleder han Vesle när hon skall steka sina första pannkakor och instruerar Jeppe i omhändertagandet av Charlie som bajsat på sig.

Gunnel Linde ger oss ännu en möjlighet till förståelse av honom genom att låta honom berätta om sin utsatta barndom för familjen vid ett par tillfällen. I slutet av *Lita på det oväntade* får vi veta att han, på liknande sätt som hennes man, vuxit upp i en skogshuggarkoja och efterhand omhändertagits av sin stränga, döva farmor som straffade honom med stryk tills han var stor nog att bryta sönder riset hon skulle slå med.

Som förebild till Sonja Nora har Gunnel Linde uttryckt i en författarpresentation att hon haft sin mamma Liv.⁵⁵ Sonja Nora beskrivs som en stark och självständig kvinna som värnar om sin frihet och värjer sig mot Alvars försök till kontroll. Till skillnad från honom har hon en positiv och hoppfull livsinställning. Enligt henne är underverkens tid inte förbi utan de ingår i

⁵⁴ Gunnel Linde, *När jag var mamma*, Stockholm, 1993, sid 187.

⁵⁵ *Möte med författare*, UR, 1994.

systemet. Även när det ser mörkt och hopplöst ut, som när Jeppes cykel är försvunnen, så återkommer hon till att man måste lita på det oväntade eftersom allting helst vill gå bra. Hon framställs som en utåtriktad och social person som demonstrerar mot kärnkraften och under sina brevbärarturer ger extra hjälp till den som inte klarar sig själv såsom den senila tant Gärdsgård i *Charlie Karlsson och hans barnvakter*.

Sonja Nora är ingen mamma som lägger sig i allt vad barnen gör och försöker kontrollera dem. Som jag ser det, gör Gunnel Linde i hennes gestalt en personifiering av den ”svalkande likgiltighet” som hon beskrivit som positiv från sin uppväxt. Sonja Nora iakttar och väntar in barnen för att sedan vara tillgänglig när de tar initiativ till samtal. Det sker när Vesle är orolig över den försvunna cykeln och när Jeppe är bekymrad över Dingos beteende.⁵⁶ Eftersom hon också är den som oftast finns på plats hemma får hon reda ut de akuta kriser och katastrofer som inträffar. När det är som allra värst förmedlar hon hopp och tröst och handlar resolut. När hon väl förstått vad Vesles förtvivlan handlar om agerar hon snabbt och ger sig direkt ut på jakt efter cykeln tillsammans med henne. Charlie som sover väcks och får följa med.

Enligt genuskontraktets traditionella könsfördelning tar Sonja Nora det vardagliga praktiska ansvaret hemma men utvidgar det samtidigt genom att i sitt självständiga agerande utmana de normer och regler som Alvar vill ska råda i familjen och gälla både henne och barnen. När han är frånvarande ges barnen stor frihet. I *Om livet är dig kärt* beskrivs hur 13-åriga Sylvia Vanna en morgon, när Alvar är på jobbet, går hemifrån vid fem-tiden för att göra ett hemligt besök hemma hos sin älskade Pelle Marosi. När hon kommer hem samma kväll är klockan halv elva och Sonja Nora har redan lagt sig. Sylvia tittar in till sin mamma, men får varken oroliga frågor eller skäll angående den sena hemkomsten eller vart hon tog vägen på morgonen. Istället möts hon med ett småleende och Sonja Nora konstaterar att underverkens tid inte är förbi.⁵⁷ I *Lita på det oväntade* får Sonja Nora av Sylvia Vanna som varit barnvakt en kväll veta att Jeppe inte kommit hem förrän halv elva och att Vesle också gett sig ut sent samma kväll. Sylvia som haft ansvaret berättar detta upprört morgonen efter:

Jag förstår inte hur du vågar vara mamma? Hur man kan klara det...

- Det går inte att sluta när man en gång har börjat, sa mamma. Det är bara att fortsätta.

Vare sig man klarar det eller inte. Jag chansar så gott jag kan.

- Ja, men alla ungar är ju som tokiga ibland.

- Nä, det är de inte, sa Sonja Nora Berg. De gör som de måste. Allting beror på nånting.

Om man bara kan förstå.⁵⁸

Inställningen visar på Sonja Noras förtroendefulla tillit till sina barn. Logiskt vore att hon som mamma blivit orolig för vad som kunnat ligga bakom barnens kvällsutflykter och snarast möjligt därefter, när stora syster berättat, frågat både Vesle och även Jeppe vad som

⁵⁶ *Lita på det oväntade*, sid 96f och *Dingo – rymmare utan fasttagare*, sid 60.

⁵⁷ *Om livet är dig kärt*, sid 57f.

⁵⁸ *Lita på det oväntade*, sid 49.

egentligen hänt. Först ett dygn senare rullas historien upp, när Vesle kommit hem förtvivlad efter att åter ha misslyckats skaffa tillbaka cykeln och berättar vad som hänt för sin mamma.

När det gäller Jeppe försvinnande under sökandet efter Dingo finns Sonja Noras växande mammaoro väl beskriven. Första dagen lämnar Jeppe skolan mitt under dagen och man får följa honom när han planlöst åker runt i tunnelbanan och söker efter kompiserna. I boken gestaltas hennes oro genom att handlingen delas upp på två parallella berättarplan. Det ena handlingen fortsätter följa Jeppe i hans sökande turer i tunnelbanevärlden medan den andra följer Sonja Nora i hennes väntan i stigande oro på honom hemma. Scenerna växlas på ett filmatiskt sätt genom klipp mellan berättelserna.⁵⁹ När klockan hunnit bli nio på kvällen, rusar hon ut för att leta och möter sin förlorade son på gatan utanför. Nu är hon arg och förebrående och får i korta drag fram vad Jeppe gjort. När Jeppe sen åter försvinner och blir borta över ett dygn väcks oron igen och utvecklas mot förtvivlan. Handlingen delas åter upp i två parallella berättarplan, som löper samman när hon slutligen hittar Jeppe. I hennes berättelse får vi följa hur hon ringer runt, tar kontakt med skolan, rådgör med sina egna föräldrar och ger sig ut och söker själv. Därefter tar hennes självständiga agerande slut, vilket kan uppfattas som lite märkligt mot bakgrund av gestaltningen av Sonja Noras karaktär i övrigt. Det traditionella genuskontraktets ordning där mannen tar befälet träder in. Först efter att Alvar via telefon fått vetskap om försvinnandet och krävt att polisen skall kontaktas så gör hon det.

Trots detta undantag framstår Sonja Nora som en stark och fri kvinna. I hennes karaktär saknas de underordnande egenskaper som genusstereotyp tillskrivs kvinnor, hon är varken beroende eller passiv och hon lyder inte sin man. Istället framträder hon som aktiv och rationell och både kärleksfull och klok. Samtidigt som hon framställs som en dynamisk, levande person så uppfattar jag henne ändå som karaktär förvånansvärt platt och endimensionell. Hon är den outtröttliga supermamman som tröstar, inger hopp, fixar och ställer upp. Hon är tålmodig och positiv, utan att varken tjata eller gnälla och verkar sällan trött. Arg blir hon ibland när hon är orolig som när det gällde Jeppe försvinnande och ibland i familjegrälen men inte av andra orsaker. Naturligt vore att hon också någon gång skulle tappa humöret och bli irriterad eller rentav börja skälla över röran när Jeppe ätit middag tillsammans med Charlie Karlsson i badkaret⁶⁰ eller när Vesle stekt sina första pannkakor. Det sker heller ingen förändring av hennes gestalt genom serien. Hennes funktion tycks vara att finnas där som den konstanta tryggheten, navet som allt kretsar runt. Som mammakaraktär påminner hon i barnlitterära sammanhang närmast om Muminmamman. Alvar har jämförelsevis fler dimensioner än Sonja Nora och framstår som en mer dynamisk karaktär. Han är fyrkantig, kontrollerande och pessimistisk, han blir arg, rent av förbannad av förtvivlan och av trötthet och missmod ibland. Men han beskrivs också återkommande som den kramgoa och mjuka pappan och maken.

⁵⁹ *Dingo – rymmare utan fasttagare*, sid 45ff.

⁶⁰ *Dingo – rymmare utan fasttagare*.

Varken Sonja Nora eller Alvar kan i Gunnel Lindes gestaltning ses som traditionella föräldrar utan båda speglar de på sitt sätt 70-talets frigörelsetid. Sonja Nora som stark och fri kvinnokaraktär som inte underordnar sig och Alvar som den moderne mannen som trots sina traditionella åsikter ändå längtar efter mer närhet och tid i hemmet.

Närhet och skön vardagssamvaro

Det finns en varm närhet både mellan alla familjemedlemmarna och mellan föräldrarna som löper genom böckerna. Detta kommer till uttryck i skildringarna av hur barn och föräldrar bryr sig om varandra. Man pratar mycket både på tuman hand och alla tillsammans. Sonja Nora har som kvällsrutin att gå runt till barnen och sitta en stund på sängkanten. ”Man pratar så bra i mörkret” konstaterar Sylvia Vanna.⁶¹ Vidare kommer barnen med funderingar och tas genomgående på allvar av främst mamma som lyssnar inkännande och delar med sig av både livserfarenheter och goda råd.

När Vesle är förtvivlad får hon tröst av Sonja Nora med smekningar över pannan. ”Det kändes som om hon slätade ut Vesles bekymmer och lugnade ner hennes tankar därinne i huvudet. Nu kunde Vesle andas som vanligt.”⁶² Istället för att direkt fråga vad som hänt ger Sonja Nora Vesle rådet att försöka berätta om hon gjort något som känts dumt, ”så avskryvart dumt, så dumt, [...] så att du inte vill tala om det för dig själv en gång [...] Hur dumt det än är, så tänker jag försöka hjälpa dig.”⁶³ Samma råd beskriver Gunnel Linde i *När mamma var mamma*⁶⁴ att hon fick av sin mamma och då bestämde sig för att föra vidare till sina eventuella barn. Av en av döttrarna blir hon många år senare påmind om att rådet blivit uppfattat och beskriver det som ”ett exempel på en livsviktig ståndpunkts chans att bli stafettpinne från en generation till en annan”.⁶⁵

Sylvia Vanna delar i flera samtal sina upplevelser om vad kärlek är med sin mamma. När Pelle Marosi vill att de skall ligga med varandra är hon tveksam och frågar vid nattningen om råd. En kärnfråga som återkommer handlar om det är möjligt att tycka om flera personer samtidigt.

- Visst kan man det! sa mamma. Det gör jag jämt. Det måste man kunna. Annars blir det omöjligt att leva i denna världen. Tänk om jag som har fyra barn bara kunde tycka om en av er! Hur skulle det gå? Eller tänk om jag inte kunde tycka om er och mormor eller någon bara för att jag tycker om pappa? Ju fler man kan tycka om, dess fler tycker om en tillbaka och mer och mer blir det av dom bästa känslorna. Kärlek ska vara en

⁶¹ *Om livet är dig kärt*, sid 18.

⁶² *Lita på det oväntade*, sid 94.

⁶³ *Ibid.*, sid 95.

⁶⁴ Gunnel Linde, *När mamma var mamma*, Stockholm, 1993, sid 127.

⁶⁵ Gunnel Linde, *När jag var mamma*, Stockholm, 1993, sid 199.

kedjereaktion. Om man inte kan älska mer än en, så får man försöka lära sej. Men det är lätt, som tur är.⁶⁶

Den förtroendefulla närheten i relationen mellan henne och Sonja Nora liknar här, som jag ser det, mer ett kamratförhållande än det mellan mamma och dotter. Sylvia Vannas funderingar kring kärlek återkommer och utvecklas till ett allt mognare förhållningssätt genom serien. Efter Pelles flytt börjar hon umgås med Arent som liksom hon tycker om att rita. Pelle Marosi dyker upp igen på ett kort oväntat besök i skolan i *Lita på det oväntade* och de umgås under en eftermiddag alla tre. Både Arent och Pelle Marosi återkommer i de senare böckerna som bifigurer.

I *Dingo – rymmare utan fasttagare* får man som bihandling följa Jeppe's första trevande intresse för flickor. Han köper en papegoja för att ge till klasskompisen Klara. Genom att träna den tala hoppas han kunna få den att fråga henne om chans. Jeppe funderar liksom sin storasyster kring kärleken. Han vänder sig inte till Sonja Nora för att få råd utan frågar istället Alvar hur man kan veta vem man tycker bäst om. Både Sonja Nora och systrarna hålls på behörigt avstånd när han sen i telefonen skall berätta för Alvar vad som hänt när han frågat chans.

Vid sidan om barnens äventyrliga utmaningar, de rushiga vardagsbestyren och grälen, som fokuseras i kommande avsnitt, återfinns beskrivningar av små trivselskapande stunder. Sylvia Vannas iakttar vid ett tillfälle hur föräldrarna umgås i soffan: ”Pappa låg med huvudet i mammas knä och läste sin gamla tidning. Mamma läste en bok och strök honom med pekfingret mellan ögonbrynen under tiden.”⁶⁷ Vesle ber vid ett annat tillfälle när hon tittar på TV med storasyster Sonja Nora komma för att värma henne från andra hållet. Hon ”vill vara i mitten” och konstaterar nöjd att de ”är världsbäst på att göra det skönt” åt henne.⁶⁸ Hur Jeppe visar sitt behov av mammanärhet beskrivs genom att han en morgon grabbar tag i sin mamma, när hon väckt honom och redan är på väg ut ur rummet. Han begär extra smekningar på ryggen och ”morrade av välbehag och [...] ville att hon skulle hålla på i timtal, så skönt var det”.⁶⁹

I sista kapitlet i *Om livet är dig kärt* vaknar Sylvia Vanna, som fortfarande är ledsen efter avskedet från Pelle Marosi, av att hon hör Sonja Nora sjunga i badkaret. Hon blir åskådare till hur Vesle rusar rakt in i duschen till mamma för att krama om henne. I sovrummet kliver en sjungande Charlie Karlsson omkring i sängen och klättrar på pappa, som halvsover. Mamma och Vesle kommer in och mamma ger pappa en kyss. Sylvia Vanna konstaterar att hon

⁶⁶ *Om livet är dig kärt*, sid 115.

⁶⁷ *Ibid.*, sid 35.

⁶⁸ *Dingo – rymmare utan fasttagare*, sid 46.

⁶⁹ *Ibid.*, sid 59f.

behöver sin familj ”man vill titta på den och höra på den och vara mitt i, särskilt när man är ledsn. Den är istället för mina egna tankar”.⁷⁰

Skildringen av vardagslivet hemma hos familjen Berg-Ådal karaktäriseras av idyllisk trivsel och varm fysisk närhet. Man pratar mycket i förtrolighet och bryr sig om varandra. Föräldrarna värnar om barnen och särskilt Sonja Nora respekterar deras integritet.

En motbild till den öppna atmosfären i hemmet får Sylvia Vanna under sitt första besök hemma hos Pelle Marosi: ”det luktade garderob”.⁷¹ Efterhand visar det sig att Pelles föräldrar, särskilt hans mamma är mycket styrande och planerar för sin sons framtid. Pelle skickas iväg till England på sommarlovet för språkstudier. Sylvia blir portförbjuden hemma hos honom eftersom hans mamma bestämt att skall satsa på sina studier med mål att flytta upp en klass i skolan.

En annan motbild ges genom Jepptes kompis Dingo som är fosterhemsplacerad hemma hos familjen Blidbäck som bor grannar med Berg-Ådals. Blidbäcks beskrivs i enlighet med sitt namn som så blida och tafatta i sitt omhändertagande att de framstår som okänsliga. Fru Blidbäck flyttar bort Dingos älskade trummor för att få plats med sin vävstol vilket leder till att Dingo rymmer. För henne är han obegriplig och omöjlig. De bryr sig inte om att han förblir borta i flera dygn utan herr Blidbäck menar att han får skylla sig själv, för hos dem får han inte bestämma vad som gäller.

Frihet och självständighet

Barnen har stor frihet och förväntas ofta klara sig själva. Skolan verkar ha en perifer roll i deras liv. Alla tre uteblir från lektioner lite då och då, vilket de vuxna, varken lärare eller föräldrarna, tycks märka. Det ter sig besynnerligt för den vuxne läsaren särskilt vad det gäller Vesle och Jeppe som går på mellanstadiet. För åttaåriga Vesle är det skrämmande att komma hem till ett tomt hus på eftermiddagarna. För att rädda sig undan ”alla tjuvar, spöken och namnlösa eländen” låser hon in sig i badrummet och man undrar åter som läsare om föräldrarna vet om detta.⁷² Att Jeppe är ute och åker tunnelbana på egen hand och kommer på spontant besök hos mormor och morfar som bor på andra sidan stan verkar också vara en självklarhet.

Barnen beskrivs som både trygga och självständiga. Gunnel Linde visar återkommande hur de i olika situationer internaliserat den fostran de fått. När Alvar i telefonen försöker förbjuda Vesle att steka pannkakor, strax efter att han föreslagit det och dessutom förklarat hur man gör tröstar hon honom med mammas ord: ”Lugn, bara lugn, [...] Det ska nog ordna sig.

⁷⁰ *Om livet är dig kärt*, sid 154ff.

⁷¹ *Ibid.*, sid 20.

⁷² *Lita på det oväntade*, sid 11.

Allting vill helst gå bra! Jag ska vara så försiktig så”. Efter telefonsamtalet peppar hon sig själv med mammas råd att man inte får vara så försiktig så att man inte vågar något alls.⁷³ På ett liknande sätt inser Jeppe under sitt sökande efter Dingo att mamma är oroad och prövar att som tankeläsare föra tillbaka en av hennes levnadsråd till henne. ”Du har själv sagt att man ska lita på det oväntade! Sa han till mamma därhemma. Det är som du säger! Det enda man kan göra är att göra det enda vettiga!”⁷⁴

Sylvia Vanna förmedlar information och råd hon fått vidare till Maggan genom att upplysa henne om att föräldrar inte får slå sina barn. När Maggans betydligt äldre pojkvän vill ligga med henne föreslår Sylvia Vanna att hon ska skaffa sig preventivmedel genom att gå till skolläkaren eller RFSU som har tystnadsplikt. I råden som Sylvia Vanna ger framträder Gunnel Lindes didaktiska intentioner som allra tydligast.

Storasyskonen får emellanåt rycka in som barnvakt av lillebror Charlie. De gör det med visst motstånd. Som läsare får man inblick i att det är lite si och så med hur tillsynen blir när Jeppe och Vesle tar hand om Charlie. I vuxenperspektiv blir skildringen av Alvars oro över vad som händer hemma medan han är ute och reser än en gång begriplig, samtidigt som man då och då undrar över Sonja Nora. Gunnel Linde låter oss inte veta något om hon oroar sig och inser att tillsynen av Charlie Karlsson ibland brister.

Vesle och Jeppe uppträder i sitt ansvarstagande på många sätt självständigt och modigt, vilket leder till del risktagande och ibland direkt fara. Båda använder de sin fantasi för att bemästra de problem de ställs inför. Särskilt tydligt blir modet och ansvaret gestaltat när Jeppe ger sig ut i tunnelbanan i sökandet efter Dingo. Miljön i tunnelbanan är skrämmande och han blir rädd men också oroad över Dingos beteende och reaktioner. Ändå sviker han inte sin kompis. För att ta sig vidare i sökandet skapar Jeppe sig i fantasin rollfigurer för att hämta styrka. Han låtsas vara en spionexpert på ett omöjligt uppdrag. Spionen övergår till att bli en upptäcktsresande med osynlig grodmansdräkt och därefter en övermänsklig spårhund som i sin tur blir en förrymd stortjuv. Jeppe utvecklas under sitt tunnelbaneäventyr och påverkas av Dingos beteende. Han förstår att killarna i gänget som Dingo hänger på är farliga och att det gäller att hålla sig undan när man är i underläge. Han inser också att en rymning även om den är desperat varken innebär frihet eller löser några problem.

Medan Jeppe tar hjälp av äventyrliga låtsashjältar, så skapar Vesle i sin fantasi en inre elak tvillingfigur som tar kommandot över henne och manar på henne att göra det hon varken vill eller vågar.⁷⁵ För Vesle blir det ett sätt att undgå sitt dåliga samvete och fly från det ansvar hon förstår att hon måste ta om hon skall kunna ställa tillräta det hon gjort. Det är låtsasfiguren Ormicka som övertalar henne att försöka stjäla pengar ur mormors portmonnä och att sen pröva att råna posten med hjälp av en kärnurtagare. Ormicka återkommer både i

⁷³ *Lita på det oväntade*, sid 21.

⁷⁴ *Dingo - rymmare utan fasttagare*, sid 44.

⁷⁵ *Lita på det oväntade*.

sin onda skepnad men också som snäll vid flera tillfällen i de senare böckerna. När Vesle hellre vill leka än att passa lillebror, låter hon Ormicka stänga in Charlie Karlsson i sopskåpet i köket.⁷⁶ Det är nära att sluta i katastrof, Vesle tror att Charlie är inlåst i ett brinnande hus. Men äventyret får en lycklig upplösning genom att hon på bokens (och seriens) sista sida klarar att slutgiltigt bryta sig loss från Ormicka, vilket visar att hon förändrats och mognat.

Gunnel Linde följer det traditionella genusmönstret som ger pojkar en vidare aktionsradie än flickor i beskrivningen av Jeppes äventyr kontra Vesles. Han rör sig längre bort från hemmet än hon, och de faror han utsätts för i sitt äventyr är farligare än hennes. Utöver farorna i tunnelbanan får han också ta del av hur Dingo på olika sätt varit utsatt för kränkningar och ren misshandel i sina tidigare fosterhem. Som en upplättande motvikt till hemskheterna finns i Jeppes bok en humoristisk bihandling kring en försvunnen papegoja kopplad till hans nya intresse för flickor. Den kan också ses som en inbjudan till pojkläsare. En likhet syskonen emellan utgör den självständighet och det mod de uppvisar i sina försök att lösa de svårigheter de står inför. Båda två beskrivs som omhändertagande och omvårdande. Som jag uppfattar det, är det i gestaltningen av deras känslomässiga reaktioner mer ålderskillnaden mellan dem än könstillhörigheten som skiljer sig.

Livsviktiga gräl

I familjen Berg-Ådal pratar man mycket och har olika åsikter vilket ofta leder till gräl. Sylvia Vanna menar att det kan gå lite väl hett till ibland när hon presenterar sin familj i *Om livet är dig kärt*. Hon vill själv hellre gå bort till andra än att ta hem sina vänner. Orsaken är familjens gräl som hon benämner som "livsviktiga". Hon menar att "folk kanske inte förstår vad dom går ut på. Eller folk kanske blir rädda och tror att det är ohjälpligt när vi ryter åt varandra." Sonja Nora förklarar att grälen är nödvändiga, inte farliga, man måste vara beredd att försvara sina åsikter; "det är en sorts hjärngymnastik" enligt henne.⁷⁷

De livsviktiga grälen hos familjen Berg-Ådal kan ur genusperspektiv beskrivas som förhandlingar kring det gemensamma genuskontraktets gränser. I konflikterna, som återkommer i alla fyra böckerna bryts föräldrarnas mycket olika livsinställning och människosyn mot varandra. Medan Alvar längtar efter närhet och ett lugnt familjeliv enligt traditionella ordningar, så har Sonja Nora behov av frihet och eget handlingsutrymme. Gräl med utgångspunkter liknande familjen Berg-Ådals beskrivs i *När jag var mamma* som vanligt förekommande mellan Gunnel Linde och hennes man genom hela deras livslånga äktenskap.

I seriens första bok *Om livet är dig kärt* handlar de livsviktiga grälen i första hand om Sylvia Vanna och hennes relation till Pelle Marosi. Vi får konsekvent följa dem ur Sylvia Vannas perspektiv. Grälen startar plötsligt ofta vid ytterdörren, igångsättare är pappa Alvar. Första

⁷⁶ *Charlie Karlsson och hans barnvakter.*

⁷⁷ *Om livet är dig kärt*, sid 12.

gången Sylvia Vanna kommer hem sent och har varit hemma hos Pelle står han vid dörren och ser ”livsfarlig ut”.⁷⁸ Sylvia Vanna förstår först inte att det är henne pappa är arg på. I det gräl som följer uttrycker Alvar sin oro över att hon har en pojkvän och att hon är ute sent på kvällen. Han försöker förbjuda henne ”att springa med pojkar” och menar att hon får vänta med det tills hon blivit myndig. Sylvia Vanna protesterar och säger emot. Hon springer inte med pojkar utan är med Pelle och anser att man måste få ha roligt tillsammans med den man tycker om. Hon får stöd av Sonja Nora som försvarar henne genom att förklara att ”det är nyttigt att ha roligt för det blir man snäll av” och att ”man måste låta roligheterna ha sin gång.” Grälet pågår en timme och slutar med att pappa går till jobbet efter att ha drämt igen dörren. Efteråt pratar Sylvia Vanna med sin mamma och funderar över hur man kan förstå pappas allvar.

Grälen kring henne återkommer och temat upprepas i olika variationer. Alvar kräver av sin dotter att hon skall hålla sig till familjen. ”Den duger åt dig! Du har ju inte fyllt fjorton år än!”⁷⁹ Sin oro uttrycker han genom ilska utbrott kring ungdomar som han stött på och retat sig på i jobbsammanhang. Hans hätskhet gör Sylvia rädd. Ibland undviker hon gräl genom att välja att vara tyst. Vid ett tillfälle blir istället Sonja Nora arg vilket leder till ett gräl föräldrarna emellan som av henne också uppfattas som livsviktigt. Vad som sker i föräldrarnas egna gräl får läsaren inte ta del av. Detta blir i sammanhanget både begripligt och logiskt eftersom det är Sylvia Vanna som är berättare och den som konsekvent fokaliseras i boken. Vid ett annat tillfälle är ingen hemma när Alvar kommer från jobbet. När Sylvia Vanna så kommer hem har han hunnit bli ordentligt arg och ryter åt henne när han inte kan förstå varför hon varit ute på stan och åkt buss utan vare sig avsikt och mål.⁸⁰ Sylvia Vanna försvarar sig och hänvisar till hans ömma punkt, att han inte kan styra familjen när han inte ens är hemma. ”Det vet jag väl att jag inte kan. Det är det som är så förtvivlat, sa pappa.” Grälet dem emellan kommer därefter av sig när Sonja Nora kommer hem. Alvar knuffar undan sin fru när hon i glädjen över att se honom försöker kyssa honom och flyttar över sin ilska på henne och hennes frånvaro. Som läsare förstår man att ännu ett gräl mellan föräldrarna är i antågande.

När kärleken mellan Pelle och Sylvia Vanna efterhand tagit slut och Pelle dessutom flyttat från stan, drivs hon i sin förtvivlan mot ett självmordsförsök. Detta utlöser två livsviktiga gräl som läsaren får följa i sin helhet, till skillnad från de tidigare grälen som man bara får inblick i bitvis. Samtidigt som berättelsen fortsätter fokaliserad genom Sylvia Vannas ögon, så sker en vidgning här där föräldrarna träder in mer direkt. Berättelsen får en scenisk, dramaturgisk framställningsform. Den blir ett drama i två akter som uppfyller det klassiska dramats krav på handlingens, tiden och rummets enheter.⁸¹ Dramats huvudtext består av dialoger mellan Sylvia Vanna och föräldrarna där handlingen presenteras och förs fram. Replikerna varvas

⁷⁸ *Om livet är dig kärt*, sid 21f.

⁷⁹ *Ibid.*, sid 24f.

⁸⁰ *Ibid.*, sid 75f.

⁸¹ Enligt Aristoteles dramateori, se vidare Gunnar Brandell, *Drama i tre avsnitt*, Stockholm, 1971.

med hennes egen inre monolog. Däremellan finns stycken som motsvarar dramatiska texters scen- och regianvisningar. Det förefaller som om barnboksförfattaren Gunnel Linde skriver manus utifrån sin yrkesroll och utnyttjar den kunskap hon har som radio och TV-producent.

Första akten utspelar sig i förarhytten på ett lok som Alvar kör. Efter att ha funnit Sylvia Vanna på järnvägsbron ovanför bangården har han tagit med henne på sitt arbetspass. Ett trevande men förtroendefullt samtal inleds efter en stund mellan pappa och dotter. Första delen av samtalet äger rum i normal samtalston när tåget står stilla. Det visar sig att inte bara Sylvia Vanna utan också Alvar är förtvivlad över sin livssituation, han upplever att Sonja Nora varken bryr sig om honom eller vad han säger och står för. Han förstår inte sin frus föreningsaktiviteter och samhällsengagemang utan menar att hon skall hålla sig till familjen. Dessutom är hon godtrogen och skämmer bort barnen. Sylvia Vanna inser att oron handlar om att han är rädd för att vara utbytbar men vägrar dela hans pessimistiska människosyn uttryckt i att man inte kan lita på någon och att livet är ett helvete. ”Jag började förstå hur pappa hade det i det här gamla loket. Instängd och bortkörd från alla han bryr sig om. Ingen att tala med och likadant år efter år.”⁸² När tåget kör igång igen måste det förtroendefulla samtalet fortsätta i skrikande form för att de ska kunna höra varandra. ”Vi röt åt varandra så jag började tro att vi grälade” hinner hon tänka. Strax därefter uttalar sig Alvar åter kritiskt om Pelle, han ”har aldrig kunnat med den där pojkspolingen!” Samtalet övergår i ett gräl där rytandena och skriken blir på allvar. Sylvia Vanna skriker att han inte får bestämma varken över hennes liv eller mammas, bara sitt eget. Alvar skriker tillbaka, röd i ansiktet: ”Jag bestämmer väl inte över mitt! [...] Jag kan ju inte bestämma över nånting! Inte när jag ska köra och inte när jag ska komma hem! Jag kan inte ens vara hemma och hjälpa er om nåt skulle hända!” Mitt i replikskiftena kring vem som bestämmer över vem, sker en dramatisk vändning, Sylvia Vanna hejdar sig plötslig: ”Jag tog ett kliv bakåt [...] för att få tänka själv.” Det står nu klart för henne hur viktigt detta med självbestämmande är för henne. Hon inser att hon i framtiden kommer att få den rätten fullt ut. I och med denna tanke förändras så grälet för henne. ”Det var skönt att gräla med pappa. Jag kände mig inte så hjälplös längre.” Grälet ebbar ut genom att de i en försonande rörelse närmar sig varandra kroppsligen. ”Pappa drog mig till sig. Jag ställde mig alldeles bakom honom och tittade över hans axel. [...] Jag slog armarna om honom och lutade mig mot honom, så att han skulle känna att jag var där.”⁸³

När akt två börjar är klockan över tolv på natten. Sylvia Vanna har kommit hem igen efter att ha fått lifta tillbaka med en kollega till Alvar. Nu har hennes förtvivlan återuppväckts. Sorgen över Pelle blandas med hopplöshet över allt elände i världen som hon läst om under resan. Hemma väntar Sonja Nora som är både orolig och arg på henne. Vi får följa Sylvia Vanna in i badrummet där hon i sin förtvivlan är nära att göra ännu ett självmordsförsök. Ett andra gräl startar mellan mamma och dotter. Sylvia Vanna uttrycker sin förtvivlan genom att upprepa en del av det Alvar just sagt om hopplöshet och meningslöshet. Sonja Nora bemöter henne med

⁸² *Om livet är dig kärt*, sid 136ff.

⁸³ *Ibid.*, sid 139.

att utveckla och beskriva sin livssyn. Det är möjligt att göra något åt det som sker.⁸⁴ Sylvia frågar om hon fått som hon velat när läget varit dödsviktigt:

- Jaa. Ett par gånger har jag fått det, sa mamma. Jag har fått pappa. Och jag har fått er, alla ungar som jag ville ha. Och ni är friska och färdiga och mycket rarare och roligare än jag kunde räkna ut att ni skulle bli. Mitt liv är så konstigt underbart. Därför ska det stå på min gravsten ”Det är härligt att leva”

- Men så är det inte för alla, sa jag.

- Nej, jag vet! Men jag kan ju inte låta bli att vara glad över mitt roliga, för att andra har det hemskt. Det skulle inte hjälpa någon. [...] Jag får visst vara lycklig, bara jag använder min glädje och till att vara stark med och jobba för som som har ett helvete. Min glädje och ork är deras chans, glöm inte det. Och deras styrka när dom lever i sitt helvete, det är mitt hopp.”⁸⁵

Grälet bedarrar och övergår i ett lugnare samtal kring tilltro och kärlek. Sylvia Vanna både skrattar och gråter. Sonja Nora försöker inge sin dotter hopp och tilltro till livets nya möjligheter och samtidigt förklara att det inte finns någon garanti för att kärlek varar: ”det finns ju folk som slutar tycka om. Ibland är det inte ens sorgligt” I dramats peripeti gestaltas än en gång Alvars och Sonja Noras oenighet om sitt gemensamma genuskontrakt. Sylvia Vanna vill därpå veta om hon kan lita på sin mamma och lyfter upp den outtalade osäkerhet som föräldrarnas gräl uttrycker: ”Jag vill veta om du tycker om pappa [...] Det får inte vara så att han tycker om och tycker om och satsar på dej i onödan? Gör du det?”⁸⁶ Sonja Nora gråter först inför frågan och skrattar sen i svaret att hon tycker om Alvar på alla sätt, att hon älskar honom. Det svåra är att han inte vågar tro på sin lycka och lita på henne. Det är detta föräldrarnas gräl brukar handla om. Samtalet avrundas med att Sylvia Vanna inser att hon ska fortsätta lita på sina känslor men också måste lita på andra. Dramat avslutas med en epilög i köket med att mamma och dotter äter smörgås och läser dikter tillsammans. Genom grälen och de allvarliga samtalen med föräldrarna bearbetar Sylvia Vanna sina känslolösa upplevelser. Samtidigt åskådliggörs hur hon djupare lär känna och förstå sina föräldrar.

De yngre barnen i familjen Berg-Ådal har ingen plats i grälen i *Om livet har dig kärt*, man får varken veta om de är närvarande eller hur de påverkas. I *Lita på det oväntade* är det hotet som Alvars ilska utgör som bygger upp hela handlingen. Både Vesle och Jeppe blir livrädda för hur pappa ska reagera när han kommer hem och upptäcker att Jeppes cykel är borta. Även Sonja Nora är bekymrad och delar sin oro med barnen: ”Han slår oss i alla fall inte. Han blir bara rasande i tjugo minuter [...] Det värsta är att han blir så besviken.”⁸⁷ Ett livsviktigt gräl är på gång senare i handlingen när det oväntade inträffat, och Vesle och Jeppe har lyckats lösa sina problem kring Jeppes försvunna cykel. Återigen är det Alvar som sätter igång det hela

⁸⁴ *Om livet är dig kärt*, sid 142.

⁸⁵ *Ibid.*, sid 144-145.

⁸⁶ *Ibid.*, sid 145f.

⁸⁷ *Lita på det oväntade*, sid 107.

genom att under middagen fälla en nedsättande kommentar om pojkar riktad till Svan som i sin tur reagerar direkt i enhet med sitt namn genom att hoppa högt ”som om hon vore en riktig svan och någon hade gjort ett magplask mitt framför näbben på henne.” Med högdragen min säger hon:

- Jag?! Tror du jag går med på vad som helst? Kan jag säga emot dig så kan jag väl säga emot mina pojkvänner! Jag umgås inte med smågangsters! Så du vet det! Ska vi ha ett av våra urlarviga, femhövdade, livsviktiga gräl igen eller ska vi äta vitkål?! Vilket ska det bli?!⁸⁸

Vesle reagerar genom att stelna till och Sonja Nora avblåser det hela genom ett skratt samtidigt som hon ber Sylvia Vanna att lugna ner sig. Som vuxen läsare förstår man hennes lättnad över att cykeln är återfunnen.

I *Dingo - rymmare utan fasttagare* utbryter ett gräl i och med att Jeppe återfunnits. Alvar har kommit hem i förtid efter att ha bytt arbetspass med en kollega för att leda sökandet efter Jeppe. Han är full av tillförsikt och manar barnen samt mormor till lugn med hänvisning till Sonja Noras ord om att allting helst vill gå bra. Hans ilska blommar därefter upp i nästa steg när han får veta att Jeppe just blivit hittad av mamma. ”Nu blir jag arg! [...] Inte nog med att han är spårlöst försvunnen! Sen kommer han tillbaka också, som om ingenting hänt! Han skulle ha stryk! [...] Förbannade dumheter! röt pappa.”⁸⁹ Sylvia Vanna gör åter en ironisk kommentar som ytterligare eldar upp hans vredesmod, medan Vesle använder en mer lyckad taktik, som också avvärjar honom genom att kungöra att hon också tänker komma bort så att han kan leta efter henne istället. När Jeppe och Sonja Nora senare kommer hem är de oförberedda på att möta Alvar. Underförstått är stämningen spänd utan att vara direkt hotfull, men Jeppe hinner läsa av att han ser ”ut som ett vänligt åskmoln som tänker släppa fram solen snart.”⁹⁰ Åter är det Sylvia som åskådliggör vad som är på gång:

Alla ville krama om Jeppe och gräla på honom samtidigt.

- Gör inte om det här, det säger jag dig! sa pappa.

- Egentligen har Jeppe gjort nåt bra, sa mamma.

- Det tycker jag vi ska gräla om! sa Svan. Jag tycker att vi ska ha ett av våra stora, livsviktiga, femhövdade, jättejobbiga gräl om det, ju förr dess hellre! Mormor och morfar kan få vara med så blir vi sjuhövdade! Är Jeppe den förlorade sonen eller är han en förrymd kedjefånge?! Vicket är det nu?⁹¹

Denna gång faller hennes ironi i god jord och grälet avstyrs av mormor.

⁸⁸ *Lita på det oväntade*, sid 119.

⁸⁹ *Dingo – rymmare utan fasttagare*, sid 129.

⁹⁰ *Ibid.*, sid 140.

⁹¹ *Ibid.*, sid 140.

Endast vid ett tillfälle i hela serien får läsaren följa förloppet i ett av föräldrarnas egna gräl. Alvar råkar i *Charlie Karlsson och hans barnvakter* hitta ett vykort med rosor på framsidan och texten gratulationer till brevbärskan på baksidan och blir rasande svartsjuk. Grälet utspelas inför lillebror Charlie och ses ur hans perspektiv. Sonja Nora och Charlie har just mött Alvar på väg hem från jobbet. Charlie misstycker på småbarnsvis när föräldrarna kysser varandra. ”Det är min mamma!”⁹² Det som händer vid hemkosten illustreras i en bildsvit på fyra bilder av Björn Berg som är bokens illustratör. Bilderna tydliggör såväl Alvars känsloutbrott som Charlie Karlssons situation som åskådare. I bild nr 1 har Alvar just serverats kaffe av sin fru och busar med Charlie liggande i soffan. I bild nr 2 har leken tagit slut, Alvar sitter upp med Charlie vid sin sida och vykortet i sin hand. Han ser mycket bister ut både vad gäller ansiktsuttryck och kroppshållning. Charlie ser lite rädd ut och tittar på sin pappa med ett oroligt och oförstående uttryck. I det gräl som följer kräver Alvar att få veta vem brevskrivaren är. Sonja Nora suckar, hon förklarar och försöker avstyra hans ilska. ”Mamma försökte stryka honom över ansiktet, men det var som att nudda en het spis. Pappa fnös och ryckte undan huvudet så han höll på att nicka till Charlie Karlsson. Charlie backade.” När Alvar sen reser sig upp faller Charlie omkull i soffan och blir upplyft av sin mamma. Alvars ilska ökar i styrka: ”jag ska slå något hårt i huvet på den där människan om jag får syn på honom!” Under replikskiftena som följer lyfts Charlie fram och tillbaka mellan föräldrarna och börjar gråta. I ilskan ger Alvar sig iväg hemifrån för att ta ett extrapass i jobbet. I den tredje bilden möter Jeppe sin pappa. Jeppe tittar upp på honom också han med oro i blicken och säger något. Alvar är avbildad bakifrån mitt i ett stort steg med uppdragna axlar och händerna i fickorna. Han möter inte Jeppe med blicken, hela han är riktad rakt framåt. I texten beskrivs hur Alvar i avmarschen därefter har stött ihop med både Sylvia Vanna och Vesle och hur alla tre barnen blivit glada över att se honom och vill ha honom kvar hemma. När Sylvia Vanna kommer hem strax efteråt hittar hon Sonja Nora med Charlie i knät. Hon vaggar honom och tittar in i väggen medan han stryker sig över näsan med sin snuttetrasa. Vi förstår att båda är mycket skakade. Det är Vesle som vänder situationen genom att sitt möte med den upprörda Alvar lyckas få honom att vända hemåt igen. ”Han är mitt hittegodis!” förkunnar hon för de andra. Här åskådliggör Gunnel Linde både hur snabbt ett gräl kan blossa upp på grund av Alvars oförmåga att kontrollera sina känslor när hans oro väl väckts och också hur överraskad och tagen Sonja Nora blir över hans reaktion.

Den fjärde bilden illustrerar återföreningen. Alvar ler och ser ångerfull ut med döttrarna tätt intill sig på var sin sida och Jeppe strax intill. Alla tittar de nöjda mot honom, här finns lättmoden hos de tre äldre barnen över att grälet är över.

Pappa tittade på dem allihop och såg ut som en ledsen glädjespridare från öra till öra.
- Jag ångrade mej, sa han. En kaffekopp med kakmatning, en scones-deg och en avritning och en upphittning, är mer än jag kan motstå. Det smäller högre än alla

⁹² *Charlie Karlsson och hans barnvakter*, sid 96ff.

fördömda vykort!

- Jag skulle tro det! sa Sonja Nora.⁹³

Den enda som inte hänger med i vad som sker är Charlie som verkar vilja kränga sig ur Sonja Noras famn och komma bort från pappa. Ur hans treåriga synvinkel är omsvängningen från det nyligen hotfulla läget till den nya situationen där alla ler helt naturligt obegriplig.

Bara Charlie Karlsson morrade.

- Var inte arg på mej Charlie! sa pappa och la huvudet på sned.⁹⁴

I detta gräl, det sista i hela bokserien finns en skillnad gentemot de tidigare grälen, Alvar återkommer och ångrar sitt utbrott.

Som kontrast till familjen Berg-Ådals livsviktiga gräl står de konflikter som utspelas hemma hos Sylvia Vannas kompis Maggan i *Om livet är dig kärt*. Här gestaltas grälen som förbittrade och låsta. Maggans mamma har ett auktoritärt hierarkiskt förhållande till sina barn. Hon styr och kontrollerar dem genom hot och straffar dem med aga när de inte lyder. Maggan beskrivs i jämförelse med Sylvia Vanna som maktlös i grälen och konflikterna med sin mamma. Det spelar ingen roll vad hon säger. Lösning för henne blir att gå bakom sin mammas rygg och använda lögnen för att hantera sin situation. Sylvia försöker förstå och ge sin vän konkreta råd och stöd när hon är förtvivlad utan att lyckas. Hos Jeppe kompis Dingo råder en annan typ av auktoritärt förhållande utan utrymme för gräl. Hans fosterföräldrar bestämmer vad som gäller och Dingo som vid konflikter är van vid straff i form av aga hos tidigare fosterfamiljer ser ingen annan utväg än att rymma när han känner sig överkörd.

Vid sidan om de stora grälen, de femhövdade som storasyster kallar dem finns också bråk syskonen emellan. Som när storebror Jeppe först tar lillasyster Vesles nystekta pannkaka och därefter slänger ut hennes älskade nallar på gatan i *Lita på det oväntade*. Det är hans retsamhet och hånfulla skratt åt hennes ilska som utlöser hennes hämnd. När Jeppe får klart för sig vad som hänt blossar grälet dem emellan åter upp och de skyller på varandra. Men nu får de hjälp av mamma som medlare: ”Ni har rätt i att ni gjorde fel, sa mamma. Båda två. Glöm det nu. Huvudsaken är inte vems fel det är, utan vad vi kan göra åt det.”⁹⁵

De känslolösa grälen skakar återkommande om familjens medlemmar. Alvar är hotfull och kontrollerande, han har lätt att tappa humöret. Hans uppbrusande ilska både oroar och skrämmer resten av familjen men den är övergående. Han utdelar inte handgripliga straff och lyckas inte heller kuva fru och barn. Sonja Nora och av barnen framför allt Sylvia Vanna fortsätter att uttrycka sina åsikter och protestera när de är av annan mening. Sylvia Vanna har en tonårstypisk pådrivande roll som opponent och revoltör gentemot sin pappa. Utöver ilskereaktioner och undanmanövrar bemöter hon honom, som jag visat ovan, också med ironi

⁹³ *Charlie Karlsson och hans barnvakter*, sid 103.

⁹⁴ *Ibid.*, sid 103.

⁹⁵ *Lita på det oväntade*, sid 101.

i sina repliker och kommentarer. Ofta finns hela familjen med i grälen men varken Vesle eller Jeppe har lika framträdande roller som sin storasyster. Vesle gör återkommande försök att medla och se till att en god stämning återupprättas. Det är hon som återför Alvar efter svartsjukegrälet i Charlie Karlssons bok. Efter upplösningen kring Jappes cykel sätter hon sig i sin pappas knä och ber honom berätta om sin barndom, något som Gunnel Linde redan tidigare i serien låtit sina läsare förstå att han tycker mycket om att göra.

Grälen får sin livsviktiga karaktär genom att de bibehåller det öppna och varma familjeklimatet. Sonja Nora utmanar gränserna för familjens gemensamma genuskontrakt både genom sin självständighet och genom att hävda sina egna åsikter. Hon gör det både på egen hand och tillsammans med barnen, i första hand Sylvia Vanna. I jämförelse med Maggans och Dingos kalla och låsta hemsituationer framstår öppenheten som modern, i överensstämmelse med 70-talets radikala tidsanda. Oenigheten mellan föräldrarna vad gäller synen på livet finns kvar men positionerna är inte låsta som hemma hos Maggan och Dingo. Barnen blir heller inte utelämnade i grälen utan vanligtvis försvarade av Sonja Nora. Med henne som förebild beskrivs också genom främst Sylvia Vannas karaktär hur barnen lär sig att försvara sig och själva ta egen plats.

Grälen har en central roll i familjeserien. De får sin livsviktiga funktion genom att de gör familjen levande och upprätthåller balansen i familjen. Samtidigt är de inte livsfarliga även om de beskrivs som jobbiga. Detta stämmer väl överens med de reflektioner Gunnel Linde återkommande gör kring grälen i sin egen familj i *När jag var mamma*. Ett av sina uppfostringsmål som hon lyfter fram här är att ”det utslagsgivande i tvistefrågor [inte skulle] vara en auktoritet utan det enda vettiga, vem som än kom på det först”.⁹⁶

Ett gott föräldraskap enligt Gunnel Linde

Genom hela Gunnel Lindes författarskap löper hennes positiva livssyn som en röd tråd. Hon beskriver goda sammanhang, varma och snälla personer och lyckliga förhållandet. Som framgått är detta även giltigt för familjeserien, trots de många grälen. I grunden finns en tro på att problem kan lösas och svårigheter ordnas upp även i utsatta lägen och när det är hopplöst. ”Man måste lita på det oväntade eftersom allting helst vill gå bra”, uttryckt i lindeskt språkbruk. Och hon tillägger: ”Det där oväntade som man litar på, det sitter ofta i en människa. [...] Det oväntat snälla.”⁹⁷

Min uppsats inleds med en biografisk översikt som presenterar Gunnel Lindes författarskap. Utifrån mamma-serien görs en kort beskrivning av hur idéerna kring hur den frihetliga synen på barn och uppfostran utvecklats under förra seklet från 1930-talet. Den socialhistoriska

⁹⁶ Gunnel Linde, *När jag var mamma*, Stockholm, 1993, sid 210.

⁹⁷ *Lita på det oväntade*, sid 127.

bakgrundsbeskrivningen avslutas med ett nedslag i 1970-talets kulturella tidsanda, det sammanhang då familjeserien skrevs och utgavs.

Analysen av bokserien om familjen Berg-Ådal utgår från en läsning av hur den vardagliga familjesamvaron i berättelserna gestaltas. Det goda föräldraskap som framträder utmärks av nära och varma relationer mellan föräldrar och barn. Man umgås och har det trevligt tillsammans i vardagliga sammanhang. Klimatet i familjen beskrivs som öppet och samtalstonen är förtrolig. Barnen funderar och får råd och uppmuntran av sina föräldrar. Man hjälps åt, de äldre barnen tar ansvar i tillsynen av sin lillebror. Barnen framträder som aktiva och självständiga och uppträder frimodigt. Föräldrarnas olika livssyn ger upphov till återkommande gräl som hela familjen dras in i. Grälen beskrivs som nödvändiga för att upprätthålla balansen i familjen. De kan förstås som förhandlingar mellan de olika genuskontrakt föräldrarna utifrån sina bakgrunder för med sig in i sitt äktenskap. Samtidigt som grälen är jobbiga ger de utrymme för alla i familjen att uttrycka olika åsikter. Min slutsats är att de ingår som en viktig beståndsdel i det goda föräldraskap som presenteras i serien.

Mammaserien ger familjeserien en fördjupad bakgrund där Gunnel Linde visar på hur ett öppet förhållningssätt som omfattar fostran till frihet och självständighet förts vidare som ett socialt arv i flera generationer. Genom relateringen till sina egna erfarenheter som förälder vidgar hon samtidigt förståelsen för familjeseriens fiktiva föräldrar. Den parallella läsningen av de båda serierna skapar ett dubbelt perspektiv och gör hennes positiva livsinställning förståelig.

Jag har tidigare i uppsatsen visat på den kontinuitet som i ett historiskt perspektiv funnits när det gäller olika uppfattningar kring hur föräldrar ska fostra sina barn. Grovt sett rör det sig om två olika positioner som utgår från helt olika sätt att se på förhållandet mellan föräldrar och barn och föräldrars uppgifter som fostrare. Dessa positioner fortsätter att brytas mot varandra lika intensivt i vår nutid som på 30-talet och 70-talet. I sina mer extrema former finns där företrädarna för traditionell auktoritär fostran, vilka nu liksom då betonar att föräldrar ska fostra sina barn till lydning och kräver ordning och reda. Man varnar för låt-gå-fostran och flumpedagogik och förordar gränssättning och lydning i sina uppfostringsmetoder. De som företräder motsatt position förespråkar ett mer barncentrerat, empatiskt förhållningssätt där föräldrar är mindre styrande och möter barnen på jämlik nivå. Från detta håll är man kritisk mot metodinriktade uppfostringsprogram för att forma beteenden uppbyggda på belöningar och bestraffningar.⁹⁸ I ett historiskt perspektiv sticker inte Gunnel Lindes idéer ut utan passar väl in i den antiauktoritära fåran.

I sin forskning om barns uppväxtvillkor lyfter Dion Sommer fram att ett viktigt föräldraansvar är att organisera sammanhang som ger både social samhörighet och frihet med hänsyn tagen

⁹⁸ Thomas Johansson, *Experthysteri Kompetenta barn, curlingföräldrar och supernannies*, Stockholm, 2007. TJ sin är professor i socialpsykologi i Göteborg och Roskilde visar i sin undersökning av hur förhållningssätt till barn och föräldraskap utvecklats från 1970-talet och framåt på de olika positionernas utveckling.

till barnens behov och anpassning. Han skiljer mellan föräldrars direkta och indirekta barnuppfostran. I sin direkta fostran utgår och använder föräldrar det de tillägnat sig av de delar i sin tids kulturella idévärld som väcker personlig genklang. Det kan handla om både det som understödjer och det som står i strid med de egna erfarenheterna från uppväxten. Indirekt fostran sker samtidigt kopplad till vardagens praxis: i vardagliga rutiner och genom spelregler som finns i de sammanhang av samvaro som man ingår i. En central föräldrauppgift är här att i vardagen binda ihop barnens tillvaro genom kontinuerlig omtanke och se till att den innefattar frizoner av både eget utrymme för barnen och kravlös samvaro där barn och vuxna kan ha det trevligt tillsammans. Efter mina läsningar av böckerna om familjen Berg-Ådal har jag funnit att Gunnel Linde gestaltar just denna för föräldraskapets så viktiga kontinuerliga omtanke i framför allt Sonja Noras karaktär men även i Alvars. Relationerna mellan barnen och föräldrarna är varma och utmärks av stor närhet. Hon beskriver både ett gott kravlöst umgänge mellan familjemedlemmarna och barnens egna frizoner med utrymme för egna lekar och aktiviteter.

En god fostran enligt Gunnel Linde, i den direkta formen, handlar om uppmuntran, samförstånd och tillit till barnens egna förmågor.⁹⁹ I enlighet med sin egen frihetliga uppfostran anser hon att barns intressen skall få utvecklas självmant och att känslor lärs ut samtidigt med allt annat. ”Om man vill leva resten av sitt liv i entusiasm, vänligt bemötande, intressanta diskussioner, skoj och allmän vettighet, så ska man bara visa det och låta bli resten.”¹⁰⁰

Av vår tids experter, när det gäller barn och familjeliv är det främst Lars H Gustafsson samt Jesper Juul som företräder en liknande syn på föräldraskap och barnuppfostran som Gunnel Linde. Lars H Gustafsson har som barnläkare och flerbarnspappa gett ut en lång rad böcker om barn och föräldrar där barns rättigheter är ett centralt tema. I sina råd visar han på hur barn kan mötas med respekt och empati och riktar skarp kritik mot de senaste årens beteendemodifierande uppfostringsmetoder där skamvrån återuppstått.¹⁰¹ Den danska familjeterapeuten Jesper Juul menar att viktigare än föräldrars medvetna barnuppfostran är den kvalitet som det gemensamma samspelet har.¹⁰² Enligt honom är barn kompetenta till samarbete när de blir involverade så att de kan förstå vad de vuxna tänker och känner. Som avslutning skall jag peka på ett par direkta överensstämmelser mellan Gunnel Linde, Lars H Gustafsson och Jesper Juul.

Liksom Gunnel Linde lyfter Lars H Gustafsson fram uppmuntran som en viktig beståndsdel i vardaglig fostran.¹⁰³ Han menar att verklig uppmuntran framför allt handlar om närvaro och att föräldrar agerar som hoppfulla förebilder. Föräldrar bör i första hand uppmuntra och ge

⁹⁹ Den finns framför allt presenterad i Gunnel Linde, *När jag var mamma*, Stockholm, 1993.

¹⁰⁰ Ibid., sid 108.

¹⁰¹ Lars H Gustafsson, *Lotsa barn. Att fostra med känsla och sunt förnuft*, Stockholm (2000) 2006 samt *Växa – inte lyda*, Stockholm, 2010.

¹⁰² Jesper Juul, *Ditt kompetenta barn. På väg mot nya värderingar för familjen*, Stockholm, 2002.

¹⁰³ Lars H Gustafsson, *Växa – inte lyda*, Stockholm, 2010, sid 95ff.

positiv uppskattning genom att dela sina barns upplevelser av nya upptäckter. Även han tar upp barns behov av en egen frizon där de kan leka och göra de nya upptäckterna på egen hand. Han kallar denna sin motsvarighet till den ”svalkande likgiltighet”, som Gunnel Linde hänvisat till som viktig under sin barndom, för ”storstenens princip”.¹⁰⁴

Enligt Jesper Juul tycker barn inte om föräldrars konflikter och gräl vare sig de är direkt inblandade eller enbart åskådare men han menar att de klarar av dem, om de märker att de vuxna tycker om varandra och vill vara tillsammans. En viktig beståndsdel i det som han beskriver som ett gott föräldraskap är att föräldrarna erkänner att konflikter är nödvändiga och att de också är villiga att lära sig tackla dem på ett sätt som är acceptabelt för båda parter.¹⁰⁵ Det är just detta som Gunnel Linde gestaltar genom familjen Berg-Ådals livsviktiga gräl!

¹⁰⁴ Lars H Gustafsson, *Växa – inte lyda*, Stockholm, 2010, sid 262ff.

¹⁰⁵ Jesper Juul, *Din kompetenta familj*, Stockholm, 2007.

Litteratur och källförteckning

- Alfvén-Eriksson, Anne-Marie, ”Familjedrama med snopet slut”, *Dagens Nyheter*, 19791102
- Bjurling, Clara, *De vuxna i Gunnel Lindes författarskap*, C-uppsats i Svenska, Högskolan i Eskilstuna/Västerås, 1982
- Brandell, Gunnar, *Drama i tre avsnitt*, Stockholm, 1971
- Boglund, Ann & Nordenstam, Anna, *Från fabler till manga*, Malmö, 2010
- Bäckström, Lars, *Mannen utan väg & hans kusin Vitamin*, Stockholm, 1991
- Grive, Patrik, ”Med Gunnel Linde i kappsäcken”, *Horisont*, 2007 nr 4
- Gustafsson, Lars H, *Lotsa barn. Att fostra med känsla och förnuft*, Stockholm, (2000) 2006
- Gustafsson, Lars H, *Växa – inte lyda*, Stockholm, 2010
- Hirdman, Yvonne, ”Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning”, *Litteratursociologi texter om litteratur och samhälle*, red Lars Furuland & Johan Svedjedal, Lund, 1997
- Huss, Pia, ”Pia Huss läser böcker av Pija Lindenbaum och Gunnel Linde: Små papporna, små papporna...”, *Expressen*, 19901119
- Johansson, Thomas, *Experthysteri. Kompetenta barn, curlingföräldrar och supernannies*, Stockholm, 2007
- Juul, Jesper, *Ditt kompetenta barn. På väg mot nya värderingar för familjen*, Stockholm, 2002
- Juul, Jesper, *Din kompetenta familj*, Stockholm, 2007
- Karlsson, Lena S, ”En varulvsunge finns gömd i Gunnel Linde”, *Tidningen Boken*, 2000 nr 8
- Kjersén Edman, Lena, *Barn och ungdomsböcker genom tiderna*, Stockholm, 2002
- Klocklång, Mats, ”Gunnel Linde – hennes lyckliga uppväxt pågår ännu”, *Förskolan*, 1995:5
- Kriström, Annakarin, *De gränslösa böckerna*, Stockholm, 2008
- Kåreland, Lena, *Modernismen i barnkammaren*, Stockholm, 1999
- Kåreland, Lena, *Inga gåbortsföremål*, Stockholm, 2009
- Linde Gunnel, *Den olydiga ballongen*, Stockholm, 1966
- Linde, Gunnel, *Den vita stenen*, Stockholm, 1964

- Linde, Gunnel, *Dingo – rymmare utan fasttagare*, Stockholm, 1981
- Linde, Gunnel, *Du har inte en chans – ta den!*, Stockholm, 1995
- Linde, Gunnel, *Eva-Sjams land*, Stockholm, 1967
- Linde, Gunnel, *Fröken Ensam Hemma åker gungstol*, Stockholm, 1963
- Linde, Gunnel, *Gå på vatten*, Stockholm, 1987
- Linde, Gunnel, *Hålla handen*, Stockholm, 1996
- Linde, Gunnel, *Jag är en varulvsunge*, Stockholm, 1972
- Linde, Gunnel, ”Könsrollstänkandet som låsning”, *Opsis Kalopsis*, 1991 nr 1
- Linde, Gunnel, *Lita på det oväntade*, Stockholm, 1979
- Linde, Gunnel, *Löjliga familjerna*, Stockholm, 1971
- Linde, Gunnel, *Mamm- och pappsagor*, Stockholm, 1976
- Linde, Gunnel, *Med Lill-Klas i kappsäcken*, Stockholm, 1965
- Linde, Gunnel, *När jag var mamma*, Stockholm, 1993
- Linde, Gunnel, *När mamma var mamma*, Stockholm, 1993
- Linde, Gunnel, *När mormor var mamma*, Stockholm, 1993
- Linde, Gunnel, *Om livet är dig kärt*, Stockholm, 1977
- Linde, Gunnel, red, *Om man misstänker barnmisshandel: vad gör man?*, Stockholm, 1975
- Linde, Gunnel, *Osynliga klubben och hönshusbåten*, Stockholm, 1958
- Linde, Gunnel, *Rädda Joppe – död eller levande*, Stockholm, 1985
- Linde, Gunnel, *Tacka vet jag Skorsstensgränd*, Stockholm, 1959
- Linde, Gunnel, ”Varje liten människounge”, förord i *Överenskommet! Fyra internationella överenskommelser som ligger till grund för de nya läroplanerna*, Stockholm, 1995
- Lindvåg, Anita, *Psykologin i Gunnel Lindes ”Den vita stenen”*, C-uppsats, Litteraturvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet, 1972
- Lundqvist, Ulla, *Århundradets barn. Fenomenet Pippi Långstrump och dess förutsättningar*, Stockholm, 1979
- Morén, Marianne, ”Rappt och festligt om lillebror Charlie”, *Svenska Dagbladet*, 19901201

Mählqvist, Stefan, ”Rafflande humor”, *Dagens Nyheter*, 19811107

Nettervik, Ingrid, *I barnbokens värld*, Malmö, 2002

Nikolajeva, Maria, *Barnbokens byggklossar*, Lund, 2004

Olsson, Lotta, ”Tokpositiv är jag inte”, *Dagens Nyheter*, 20020803

Osignerad, ”Försökte begå bankrån med äpple som vapen”, *Aftonbladet*, 1979,1209

Pettersson, Karin, *Gunnel Lindes böcker för växande*, D-uppsats, Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet, 2003

Seaberg, Rønnog, ”Barnuppfostran i tre generationer”, *Vår lösen*, 1999, nr 2-3

Sommer, Dion, *Barndomspsykologi utveckling i en förändrad värld*, Stockholm, 2005

Söderblom, Harriet, ”Gunnel Linde”, *De skriver för barn och ungdom L-Ö*, Lund, 1990

Toijer-Nilsson, Ying, ”Barnförbjudna barndomsminnen”, *Barndomslandskap*, Stockholm, 1997

Törnqvist, Lena, ”Gunnel Linde (1924)”, förord till *Jag är en varulvsunge*, Stockholm, 2000

Wiik-Thorsell, Anna-Lena, ”Värme och humor”, *Svenska Dagbladet*, 19791104

Åhmansson, Gabriella, ”Pojkars bedrifter och flickors prövningar; om språk, värderingar och berättarstrukturer i ungdomslitteraturen”, *KRUT*, 1990, nr 2

Övriga källor

Möte med författare. Ett urval ur Utbildningsradions skattgömmor av författarporträtt, kassett 1, Stockholm, 1994

www.alex.se, utskrivet 20110314

www.forfattarformedlingen.se, utskrivet, 20110302